

Asianization in Turkish Foreign Policy Under Erdoğan: Security Balancing or Economic Diplomacy?

Arash Moradi

Ph.D Student, Political Science, Shiraz
University, Shiraz, Iran

Fariborz Arghavani
Pirsalami *

Associate Professor, International Relations,
Department of Political Science, Shiraz
University, Shiraz, Iran

Introduction

The rise of the Justice and Development Party (AKP) marked a turning point in the contemporary history of Turkey, redefining the country's foreign policy. Bolstered by the self-confidence derived from Turkey's economic growth, the AKP viewed its presence in various regions—particularly in areas once within the Ottoman Empire's sphere of influence—not only as possible, but as necessary. Achieving balance in foreign policy across different regions is necessary both for security considerations and for the protection of economic interests. In this respect, the present study sought to answer whether the adoption of Asianization in Turkey's foreign policy under Erdoğan was driven primarily by security balance or by the requirements of

* Corresponding Author: farghavani@shirazu.ac.ir

How to Cite: Moradi, A & Arghavani Pirsalami, F, (2026), "Asianization in Turkish Foreign Policy Under Erdoğan: Security Balancing or Economic Diplomacy?", *Political Strategic Studies*, Vol. 28, No. 56, 199-240.
Doi: [10.22054/QPSS.2025.83814.3546](https://doi.org/10.22054/QPSS.2025.83814.3546).

economic diplomacy. The study is based on the hypothesis that Turkish leaders' perception of a transitioning international order—characterized by the plurality of power centers and the diversity of influential actors—has led them to regard Asianization as a strategic orientation that not only serves the objectives of economic diplomacy, but also addresses the long-term requirements of security balancing.

Literature Review

There are several works dealing with Turkey's Asian-centered approach in foreign policy. For example, the edited volume titled *Turkey's Asia Relations* (Anas, 2022) explores various dimensions of the topic, arguing that the rise of Asia may lead to greater cooperation between Turkey and the West, as their shared focus on Asia creates opportunities for both political and economic collaboration. In *Development and Foreign Policy in Turkey: Rethinking Interdependence in a Multipolar World*, Kutlay and Karaoğuz (2023) discuss how the erosion of the liberal order has contributed to the reproduction of protectionism, consequently increasing the importance of the state's role in the development process. According to them, the AKP's inability to integrate Turkey's economy into global supply chains has caused the country's foreign policy to lag behind its economic development. Moreover, the book titled *Turkey's Foreign Policy Narratives: Implications of Global Power Shifts* (Alaranta, 2022) examines the various foreign policy discourses through which Kemalists and Islamists interpret the global order and Turkey's position within it. Alaranta argues that, during this period of international transition, competing narratives in Turkish foreign policy have given rise to multiple visions of the path to development in both domestic and foreign policy.

The novelty of the present study lies in its recognition of the rise of Asia as an order-making pole and the emphasis on Asia's capacity to create alternatives within the international order. Unlike the previous studies, this article not only explores the economic interactions

between Turkey and Asia, but also analyzes their security dimensions. Examining Turkey's relations with the principal poles of power in Asia, it assesses the significance and effectiveness of these relations in the broader context of Asia's resurgence.

Materials and Methods

Using a descriptive–explanatory approach, the present study adopted the theoretical framework of neoclassical realism to identify the state's behavioral patterns in response to major systemic transformations. The analysis also focused on the dynamics of the ongoing transition from an Atlantic-centered order to the one centered on Asia-Pacific. It thus provided a comprehensive understanding of the motivations underlying Turkey's turn toward Asia by integrating systemic factors with domestic mediating elements.

Results and Discussion

The analysis of Turkey's Asianization policy under Erdoğan suggests that the country is pursuing changes that extend beyond purely economic and security imperatives. By recognizing new realities in the international order and shifting power dynamics in Asia, Turkey has sought to strategically redefine its position on the global stage. Asia's emergence as a major center of power in the contemporary world has encouraged Turkey to deepen its engagement with the region across multiple domains, including economic, security, and diplomatic cooperation. This policy therefore reflects not only the requirements of economic diplomacy and security balancing, but also Turkey's aspiration to play a more active and independent role in the evolving global order.

One distinctive aspect of Turkey's Asianization is its multifaceted approach. By acknowledging shifts in the international system, Turkey has sought to leverage the vast economic opportunities in Asia to advance its development. At the same time, security challenges and disputes with organizations like NATO and the European Union have

driven Turkey to reduce its reliance on the West and deepen strategic partnerships with Asian powers such as China, Japan, and India. These relationships not only enable Turkey to engage in major initiatives like the Silk Road and investments in technology and defense but also serve to enhance the country's strategic independence.

Conclusion

Asianization in Turkish foreign policy under Erdoğan reflects profound shifts in the international order and the country's efforts to adapt accordingly. By leveraging Asia's economic and security strengths and prioritizing strategic independence, Turkey aims to secure a stable and influential position as both a regional and global power. This approach offers a potential new model for interaction and cooperation between the East and the West, benefiting not only national interests but also the broader international community.

Keywords: Asia, Turkey, Economic Diplomacy, Foreign Policy, Security Balance, International Order

آسیاگرایی در سیاست خارجی ترکیه در دوره اردوغان: موازنه امنیتی یا دیپلماسی اقتصادی؟

دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

آرش مرادی ^{ID}

دانشیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

فریبرز ارغوانی پیرسلامی* ^{ID}

چکیده

سیاست خارجی ترکیه در راستای تحقق استقلال استراتژیک، آسیا را به‌مثابه فرصتی برای بهره‌مندی از مزیت‌های اقتصادی و ایفای نقش نوین امنیتی می‌بیند. این مقاله با طرح این پرسش که اتخاذ سیاست آسیاگرایی در سیاست خارجی ترکیه در دوره اردوغان، تحت تأثیر موازنه امنیتی صورت گرفته یا از ضرورت‌های دیپلماسی اقتصادی متأثر شده است؟ معتقد است که ادراک رهبران ترکیه از نظم بین‌المللی در حال گذار در ابتدا موجب شد جذابیت‌های اقتصادی، محرک اصلی حرکت آسیایی این کشور باشد، اما با گسترش پیوندهای ترکیه با آسیا؛ حفظ منافع و پاسخ به بلندپروازی‌های امنیتی بر انگیزه‌های اقتصادی غلبه کرده و در بلندمدت نقش پررنگ‌تری در این جهت‌گیری ایفا خواهد کرد. این مقاله در ابتدا با نگاهی نظری، تحولات سیستمی ناظر بر ظهور آسیا را برجسته می‌کند، سپس این تحولات را از منظر متغیر میانجی یعنی ادراک رهبران ترکیه بررسی کرده و در نهایت با تلفیق عنصر سیستمی و متغیر میانجی تلاش می‌کند ملاحظات امنیتی و اقتصادی ترکیه را در جهت‌گیری آسیایی شفاف سازد. یافته‌ها نشان می‌دهند که سیاست آسیاگرایی ترکیه نمونه‌ای از تعامل میان فرصت‌های اقتصادی و ضرورت‌های امنیتی است و اهمیت تحلیل ترکیبی ساختار- رهبری در فهم تحولات سیاست خارجی کشورهای در حال توسعه و متوسط را برجسته می‌سازد.

واژگان کلیدی: ترکیه، سیاست خارجی، آسیاگرایی، امنیت، اقتصاد.

* نویسنده مسئول: farghavani@shirazu.ac.ir

مقدمه

تحولات چند سال اخیر در نظم بین‌المللی از جمله کاهش کارآمدی نهادهای غربی، تضعیف انسجام سنتی اتحادیه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و در مقابل، رشد اقتصادی و افزایش نفوذ امنیتی قدرت‌های آسیایی، ترکیه را بر آن داشته است که سیاست خارجی خود را بازنگری کند. در این چارچوب، سیاست موسوم به «آسیاگرایی» به یکی از محورهای اصلی رویکرد خارجی دولت اردوغان تبدیل شده است. این رویکرد نه تنها نشان‌دهنده تغییر جهت در روابط اقتصادی و سیاسی ترکیه است، بلکه بازتابی از تحولات راهبردی در سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نیز محسوب می‌شود.

این مقاله با طرح این مسئله در شناسایی اهداف اقتصادی یا الزام‌های امنیتی، در بررسی هدف غایی این تغییر رویکرد ترکیه معتقد است که ادراک رهبران ترکیه از نظم بین‌المللی در حال گذار، در ابتدا انگیزه‌های اقتصادی را به عنوان محرک اصلی حرکت آسیایی این کشور مطرح کرده است. در این مرحله، جذابیت‌هایی مانند جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تنوع‌بخشی به بازار مصرف و ایجاد فرصت‌های تجاری جدید، به وضوح محرک اصلی سیاست آسیاگرایی ترکیه بوده‌اند. با این حال این روند در طول زمان تکامل یافت و با گسترش و تعمیق پیوندهای ترکیه با کشورهای آسیایی، ضرورت حفظ منافع امنیتی و پاسخ به بلندپروازی‌های استراتژیک فرامنطقه‌ای، نقش برجسته‌تری در شکل‌دهی به سیاست خارجی این کشور پیدا کرد. به عبارت دیگر گرچه انگیزه‌های اقتصادی نقطه آغاز حرکت آسیایی ترکیه بودند؛ اما در بلندمدت، ملاحظات امنیتی و راهبردی اهمیت بیشتری یافته و به عامل تعیین‌کننده در جهت‌گیری کلی سیاست خارجی این کشور تبدیل شده‌اند.

با هدف بررسی ادعای فوق‌الذکر این مقاله تلاش می‌کند تا ضمن بررسی پیشینه پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه، نشان دهد که این مقاله از جهت واکاوی دلایل و توصیف روندهای آسیاگرایی واجد نوآوری است. چارچوب نظری مقاله بر محور رئالیسم نوکلاسیک انتخاب شده است تا از رهگذر آن نشان داده شود که متغیرهای سیستمی، محرکی برای این تغییر رویکرد ترکیه بوده و در ادامه متغیرهای میانجی مانند ذهنیت رهبران و ساختار قدرت به تداوم و تعمیق آن کمک کرده‌اند. بخش بعدی مقاله به توصیف روندهای

آسیاگرایی در سیاست خارجی ترکیه می‌پردازد تا نشان دهد در دوره اردوغان این تغییر جهت متمایز و جدی بوده است. بخش‌نهایی مقاله که مشتمل بر رویکرد تبیینی آن سعی می‌کند تا با انتخاب نمونه‌های مطالعاتی از آسیاگرایی ترکیه، اهداف و سیاست‌های آنکارا را بازنمایی کند. برای این هدف سه کشور چین، هند و ژاپن انتخاب شده‌اند. دلیل این گزینش آن است که نخست، این سه کشور در مقام توان اقتصادی و سیاسی، برتر از سایر کشورهای آسیا هستند. دوم آنکه اگر این سه کشور را از منظر منابع قدرت اقتصادی مرکز آسیا در نظر بگیریم به مثابه موتور توسعه و محرک خیزش سایر بخش‌های آسیا عمل می‌کنند و از این جهت پیرامون آسیا حول این مرکز، الگویابی و قدرت‌یابی می‌کند و در نهایت با توجه به نقش این سه کشور در معادلات جهانی، ترکیه این کشورها را مستعد همکاری‌های همزمان اقتصادی و سیاسی-امنیتی می‌داند؛ چنانکه منحنی روابط با این کشورها می‌تواند بر نوع روابط با سایر کشورهای آسیایی باشد.

ادبیات پژوهش

بیشتر پژوهش‌های موجود درباره سیاست آسیایی ترکیه، بر یکی از دو بُعد اقتصادی یا امنیتی تمرکز کرده‌اند. برای مثال سلچوکر (۲۰۲۰) بر جنبه‌های تجاری و مشکلات تراز منفی پرداخته و نتیجه می‌گیرد که موانع اقتصادی مهم‌ترین مانع همکاری ترکیه با آسیا است. این نگاه هرچند واقع‌بینانه است، اما ابعاد امنیتی سیاست آسیایی ترکیه را نادیده می‌گیرد. در مقابل، کاوکلسکی (۲۰۱۹) با برجسته کردن نزدیکی ترکیه به روسیه و چین، این سیاست را بیشتر ناشی از تحولات امنیتی و نظم چندقطبی می‌داند. ضعف این رویکرد آن است که محرک‌های اقتصادی، به‌ویژه نیاز ترکیه به بازار و سرمایه آسیایی، کم‌رنگ دیده می‌شود. آثاری مانند سورژ (۲۰۲۲) و کوتلی و کارااوغلو (۲۰۲۳) نیز بیشتر بر روایت‌های داخلی و نقش سیاست توسعه‌ای حزب عدالت و توسعه تأکید کرده‌اند. این آثار اهمیت ادراک رهبران و بحران نظم لیبرال را برجسته می‌کنند، اما ترکیب امنیت و اقتصاد را به‌صورت یک چارچوب واحد مورد تحلیل قرار نمی‌دهند.

در مقایسه با ادبیات فوق‌الذکر، تلاش می‌شود دوگانه امنیت/اقتصاد به‌صورت همزمان و در پیوند با یکدیگر بررسی شود. نوآوری اصلی پژوهش در آن است که نشان می‌دهد

سیاست آسیایی ترکیه نه صرفاً اقتصادی است و نه صرفاً امنیتی، بلکه مسیری است که در کوتاه‌مدت با منطق اقتصادی آغاز شده و در بلندمدت با ملاحظات امنیتی استمرار می‌یابد. به این ترتیب، این مقاله شکاف میان دیدگاه‌های تک‌بعدی موجود را پر می‌کند و تصویری ترکیبی از سیاست خارجی ترکیه ارائه می‌دهد. این مقاله همچون برخی از آثار پیشین تلاش دارد تأثیر دوران گذار را بر سیاست خارجی ترکیه مورد شناسایی قرار دهد؛ اما در این زمینه با دیگر آثار، تفاوت‌های مهمی دارد. این مقاله با برجسته‌سازی ادراک رهبران ترکیه، می‌کوشد چگونگی صورت‌بندی سیاست ترکیه در قبال آسیا را تبیین کرده و نگاه ترک‌ها به ظهور آسیا را تحلیل کند تا از روایت‌های مکانیکی آثار مشابه فاصله بگیرد. در این مقاله، هدف آن است که تأثیر متقابل پیوندهای آتلاتیکی و آسیایی ترکیه مورد شناسایی قرار گیرد. مقاله با به رسمیت شناختن ظهور آسیا به عنوان یک قطب نظم‌ساز، ضمن تأکید بر ظرفیت‌های این ابرقاره در بدیل‌سازی برای نظم بین‌المللی موجود، بررسی می‌کند که چگونه این تحولات بر سیاست خارجی ترکیه اثرگذار بوده‌اند. برخلاف آثار یادشده، این نوشتار علاوه بر تعاملات اقتصادی ترکیه و آسیا، ابعاد امنیتی روابط را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. همچنین با تمرکز بر روابط ترکیه با قطب‌های اصلی قدرت در آسیا، تلاش می‌شود میزان اثرپذیری این روابط در بستر بازخیزی آسیا تحلیل شود. این مقاله با بررسی مصادیقی از روابط ترکیه با قدرت‌های آسیایی، نگاهی انضمامی تر ارائه می‌دهد تا بتوان روشن‌تر در مورد کیفیت و چگونگی سیاست آسیاگرایی ترکیه سخن گفت.

رنالیسم نوکلاسیک به مثابه چهارچوب نظری

از دیدگاه گیدئون رز، رنالیسم نوکلاسیک از نظریه‌های منشعب از رنالیسم است که حاوی برخی مفروضات درباره انگیزه واحدهاست اما مدعی نیست که می‌تواند رفتار همه واحدها را در تمام موارد توضیح دهد (Rose, 1998: 146). این نظریه برخی مفروضات خود را از نظریه سیاست بین‌الملل والتز الهام می‌گیرد. رویکردهای لیبرالی و سازه‌انگاری نیز در آن اثرگذار بوده است؛ اما رنالیسم نوکلاسیک با همه این رویکردها تفاوت اساسی دارد. رنالیسم نوکلاسیک حدوسطی میان رنالیسم ساختاری محض و سازه‌انگاری را اشغال می‌کند.

رنالیسم نو کلاسیک حول ایده تعامل عوامل عینی و ذهنی پدیدار می شود: Ozkan, 2013). (24)

برخلاف نظریه‌هایی که به عوامل داخلی (نظریه‌های سیاست داخلی) و عوامل بین‌المللی متمرکز می‌شوند، رنالیسم نو کلاسیک رویکرد خود را گسترش می‌دهد و این متغیرها را در دو سطح تحلیل از سیاست خارجی ادغام می‌کند. رنالیسم نو کلاسیک اهمیت سطح واحد را در تحلیل سیاست خارجی برجسته می‌کند. این نظریه از تلقی دولت به عنوان جعبه سیاه پرهیز می‌کند؛ یعنی ویژگی متمایز واحدها یا همان دولت‌ها را نادیده نمی‌گیرد. در رنالیسم نو کلاسیک، سیاست خارجی محصولی است که برآیند تعامل سه متغیر تحولات سیستمی، سطح حکومت یا حاکمان و شیوه تعامل آن با جامعه است. سیاست خارجی هیچ واحدی درک نخواهد شد مگر اینکه برهم‌کنشی این سه متغیر در فرایند شکل‌گیری یک سیاست خارجی بررسی شود. همان‌طور که مشاهده می‌شود رنالیسم نو کلاسیک به صورت هم‌زمان متغیرهای داخلی و خارجی را دربرمی‌گیرد و بینش‌های خاصی را که از رنالیسم کلاسیک به‌دست آورده به‌روز می‌کند. فرض بر این است که موقعیت بین‌المللی و فشار خارجی از طرف طیف وسیعی از عوامل داخلی متأثر می‌شود تا محصول نهایی که همان سیاست خارجی است شکل بگیرد. در این وضعیت متغیر سطح واحد اغلب بین نظام بین‌الملل و رفتار واحدها مداخله می‌کند تا از این طریق ماهیت و جهت دقیق سیاست اقتصادی و امنیتی خارجی را مشخص کند. اندیشمندان این نظریه معتقدند دولت‌ها از افراد تشکیل شده‌اند. افراد سیستم‌ها، نهادها و بوروکراسی‌ها را شکل داده‌اند. افراد رهبری و پیروی می‌کنند. در نظریه رنالیسم نو کلاسیک قدرت یک دولت و موقعیت آن در نظام آنارشیک به‌عنوان یک متغیر مستقل در نظر گرفته می‌شود که نقشی علی را در شکل‌دهی به سیاست خارجی ایفا می‌کند. این نظریه پویایی‌های داخلی جامعه و دولت را به‌عنوان یک متغیر مداخله‌گر بین محدودیت‌های نظام بین‌الملل و سیاست خارجی قرار می‌دهد.

رنالیسم نو کلاسیک برخلاف نورنالیست‌ها که نگرش رهبران را فاقد اثرگذاری می‌دانند و قائل به ترجمه سریع سیگنال‌ها در سیاست واحدها هستند، معتقدند که ساختار نظام بین‌الملل و سیگنال‌های آن برای دولت‌ها معنای یکسانی ندارد. به همین سبب نوع مواجهه

آن‌ها با تحولات سیستمی گاهی کاملاً متفاوت است. همین نگاه چندوجهی سبب شد پیروان این نظریه خود را رئالیست نوکلاسیک بنامند (Haugom, 201: 212). در همین راستا، سیاست ترکیه در نزدیکی به آسیا، نمونه‌ای از تداوم رویکرد رئالیسم نوکلاسیک است، چرا که تغییرات قدرت جهانی و رقابت منطقه‌ای، فشارهای اقتصادی داخلی و نقش فعال رهبران در تعیین مسیر سیاست خارجی هم‌زمان بر این تصمیم اثر گذاشته‌اند. این تعامل پیچیده نشان می‌دهد که ترکیه نه تنها به شرایط نظام بین‌الملل واکنش نشان می‌دهد، بلکه با در نظر گرفتن ظرفیت‌ها و محدودیت‌های داخلی خود، تلاش می‌کند موقعیت استراتژیک خود را به حداکثر برساند و به‌صورت فعال در بازی ژئوپلیتیک منطقه‌ای عمل کند.

بازنگری ترکیه در روابط با غرب و شرق

ترکیه امروز خود را با پرسش‌های جدیدی روبه‌رو می‌بیند. دوگانه غرب و آسیا بار دیگر در برابر ترک‌ها ظاهر شده است. اما این پرسش ماهیتی متفاوت از جنگ سرد و مسائل کلاسیک آن دارد. در این بخش تلاش می‌شود پاسخ‌های ترکیه به این پرسش کلیدی مورد بررسی قرار گیرد.

الف- ترکیه و غرب؛ همکاری‌های استراتژیک در پرتو تنش‌های فزاینده

گفتمان انتقادی میان رهبران ترکیه و غرب به یک امر عادی تبدیل شده است. یکی از نمایندگان مجلس پارلمان اروپا، ترکیه را شریکی غیرقابل اعتماد و سرکش خواند. پارلمان هلند نیز ترکیه را به دلیل عملیات چشمه صلح محکوم کرد و اعلام نمود تا زمانی که حملات به کردها از سوی ترکیه ادامه داشته باشد، به‌صورت موقت ترکیه از ماده ۵ ناتو مبنی بر امنیت مشترک مستثنی خواهد شد (Reiners & Turhan, 2021: 202). از سوی دیگر، رهبران ترکیه و شخص اردوغان بارها سران کشورهای اروپایی را به رفتار فاشیستی با کشورشان متهم کرده‌اند (Dursun-Özkanca, 2013: 251). علی‌رغم این گفتمان انتقادی، ترکیه و آتلانتیک، بخش‌های مهمی از روابط خود را حفظ کرده‌اند. ترکیه و ناتو همچنان در اوکراین همکاری می‌کنند. اتحادیه اروپا همچنان بزرگ‌ترین بازار صادراتی

ترکیه است و این اتحادیه منبع اصلی سرمایه‌گذاری خارجی در ترکیه محسوب می‌شود. اخیراً ترکیه اعلام کرده روابط اقتصادی این کشور با اروپا، ۹ درصد افزایش یافته و به ۲۲ میلیارد دلار رسیده است.

چگونه می‌توان این پیچیدگی را در روابط ترکیه و آتلانتیک توضیح داد؟ ترکیه و غرب در مسیر بازتعریف روابط خود بر اساس تحولات نوظهور و ادراک نوبنیادی هستند که میان متحدین سنتی از یکدیگر شکل گرفته است. چند عامل این دینامیسم تحول را توضیح می‌دهد. اولین مورد به یک بیگانگی امنیتی میان ترکیه و آتلانتیک مرتبط است. اردوغان بارها اعلام کرده است که غرب ما را رها کرده است؛ در سوریه، لیبی و در تمام لحظات دشوار (Düz, 2020: 11). ذهنیت محاصره‌شدگی از سوی اروپا و رقبای منطقه‌ای در مدیترانه بارها از سوی رهبران ترکیه تکرار شده است. اروپا ترکیه را کنشگری غیرمتعهد به چارچوب ناتو می‌داند. این موضوع به‌ویژه پس از خرید اس-۴۰۰ از روسیه تشدید شده است. به نظر می‌رسد ریشه این شکاف‌ها به این موضوع بازمی‌گردد که دو کنشگر در رسیدن به درک مشترکی از تهدیدات و نحوه مقابله با آن دچار شکاف اساسی شده‌اند. این موضوع به‌ویژه در چارچوب نهادهای امنیتی مشترک مانند ناتو اهمیت زیادی دارد، زیرا کارآمدی چنین نهادهایی پیش از هر چیز به ادراک مشترک از تهدیدات و نحوه مواجهه با آن‌ها وابسته است. فقدان این ادراک مشترک، شکاف‌های ادراکی را تشدید کرده و به درگیری‌ها و رقابت‌های درونی میان اعضا دامن زده است. به‌عنوان نمونه ترکیه و اروپا در آفریقا به‌ویژه در لیبی و سودان، رقابت‌هایی را تجربه کرده‌اند. ترکیه بر این باور است که ظرفیت‌های نظامی، امنیتی و ژئوپلیتیکی این کشور به آن اجازه می‌دهد نقش فعال‌تری در حوزه امنیتی ایفا کند؛ نقشی که تاکنون از سوی ناتو به رسمیت شناخته نشده است (Reiners & Turhan, 2020: 323).

از منظر شرکای آتلانتیکی ترکیه، این اقدامات به‌عنوان حرکت‌هایی خارج از چارچوب ناتو تلقی می‌شوند و نقشی تضعیف‌کننده برای امنیت این نهاد دارند. این امر موجب شده که ترکیه در نگاه خود به ناتو بازاندیشی کند. در دیدگاه رهبران ترکیه، ناتو از یک لنگر امنیت‌ساز که نقش‌های امنیتی این کشور را شکل می‌داد، به یک شریک امنیتی در

موضوعات خاص تبدیل شده است. این نقش می‌تواند وزن تأثیرگذاری ترکیه را افزایش دهد؛ اما ترک‌ها نقش مستقلی برای خود در حوزه امنیتی تعریف کرده‌اند که گاهی با انتظارات ناتو همپوشانی دارد و گاهی در تعارض با آن قرار می‌گیرد. به عنوان مثال همکاری با روسیه در سوریه و قره‌باغ در کنار همکاری با ناتو در اوکراین، از این تناقضات حکایت دارد (Hisarlioğlu & Erdoğan, 2022: 94).

ترکیه شراکت خود را در ناتو منعطف و فرصت‌طلبانه تنظیم کرده است. در این چارچوب خبری از تعهدات و مسئولیت‌های ثابت و سخت‌گیرانه مانند دوران جنگ سرد نیست. مسئله دیگری که روابط ترکیه و آتلانتیک را تحت تأثیر قرار داده، فرسایش توانمندی دموکراتیک اتحادیه اروپا است. اتحادیه اروپا در چند دهه گذشته به عنوان یک لنگر دموکراتیک برای متقاضیان عضویت، از جمله ترکیه عمل کرده است؛ اما در سال‌های اخیر به دلایلی مانند مقاومت در برابر گسترش اتحادیه اروپا، احیای راست ناسیونالیسم در اروپا و گسترش مدل‌های اقتدارگرایانه حکمرانی، اتحادیه اروپا از هنجارهای دموکراتیک خود عقب‌نشینی کرده است. این اتحادیه اکنون مدل‌های جایگزینی به کشورهای متقاضی عضویت ارائه می‌دهد که بر ادغام اقتصادی و فنی تمرکز و تأکید کمتری بر مسائل دموکراتیک دارد، مانند موارد لهستان و مجارستان (Sönmez & Üstün, 2021: 73).

ترکیه نیز با استفاده از وضعیت فعلی، از این رویکرد بهره‌برداری کرده است. اردوغان ضمن بهره‌مندی از امکانات تجاری و گمرکی اتحادیه اروپا، انتقادهای حقوق بشری این نهاد را نادیده گرفته است. به همین دلیل، روابط ترکیه و اروپا در چند سال گذشته شاهد رشد در تجارت و صنعت بوده اما هم‌زمان با بن‌بست دموکراتیک نیز مواجه شده است. این امر نظام هنجاری و ارزشی مشترک میان سیاست ترکیه و اروپا را تضعیف کرده است.

بروز شکاف در خود نهاد آتلانتیک، در پرتو ظهور ترامپ و برگزیت، عامل دیگری است که این روابط را تحت تأثیر قرار داده است. این وضعیت باعث شده که ترکیه به فکر تقویت موقعیت خود با حرکت در نهادهای موازی از یک سو و تقویت شکاف‌ها در درون نهادها از سوی دیگر باشد. ترکیه ضمن کاهش اعتماد به این نهاد، به دنبال تقویت جایگاه خود در نهادهایی مانند سازمان همکاری شانگهای است. البته این نهادها برای اردوغان

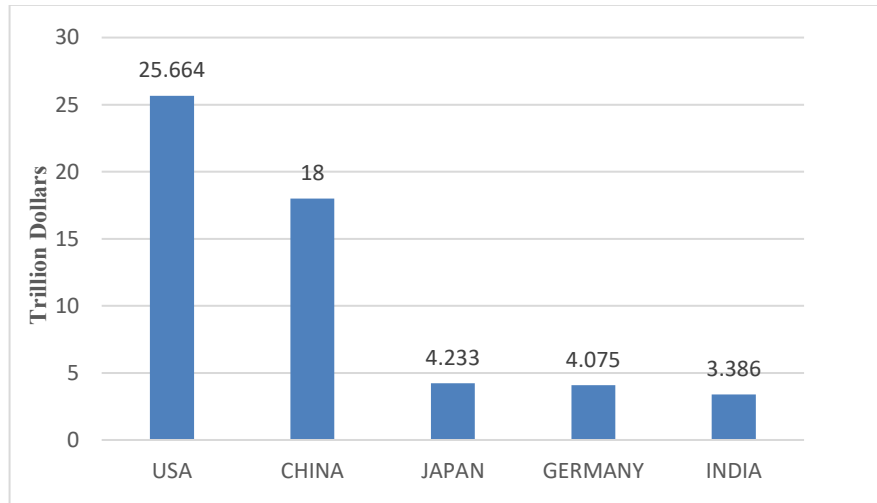
جایگزینی برای نهادهای غربی محسوب نمی‌شوند، بلکه بخشی از واقعیت‌های امروز جهان هستند که باید در کنار آتلانتیک به آن‌ها نیز نگریست. ترکیه همچنین با تشدید شکاف در روند تصمیم‌گیری ناتو مانند موضوع عضویت فنلاند و سوئد در ناتو، به دنبال کسب مزیت‌های بیشتری مانند برنامه اف-۳۵ است.

مجموع این عوامل، روابط ترکیه و آتلانتیک را به وضعیت فعلی رسانده است. بخشی از روابط ترکیه و آسیا نیز تحت تأثیر روابط ترکیه و آتلانتیک قرار دارد؛ اما این تأثیر به تنهایی نمی‌تواند راهپیمایی ترکیه به سمت آسیا را توضیح دهد.

ترکیه و آسیا؛ از نیازمندی‌های اقتصادی تا جاه‌طلبی‌های امنیتی

پایان جنگ سرد موجب شد در تعریف منافع و منابع قدرت کنشگران تغییرات گسترده‌ای رخ دهد. قدرت از ماهیت سخت و ژئوپلیتیک فاصله و شکل اقتصادی به خود گرفت. دستیابی به منافع اقتصادی در این فضا علاوه بر مزیت‌هایی که برای تنوع منابع قدرت کنشگران به همراه دارد. به صورت مستقیم بر منابع مشروعیت حکومت‌ها نیز اثر می‌گذارد. در این بستر، سیاست خارجی به گونه‌ای تنظیم می‌شود که به بهبود توسعه اقتصادی و خلق ثروت کمک کند. دستیابی به بالاترین شاخص‌های اقتصادی میان کشورهای آسیایی سبب شده تا به نقش این کشورها در سیستم بین‌الملل بیشتر توجه شود. این منابع اقتصادی ابزار چانه‌زنی بسیار قدرتمندی در اختیار این کشورها قرار داده است تا بتوانند بر اساس ترجیحات خود بر شکل‌گیری معادلات بین‌المللی تأثیر بگذارند. قدرت‌های آسیایی همچون چین، ژاپن و هند در رده‌بندی تولید ناخالص داخلی در زمره پنج اقتصاد برتر جهان در ۲۰۲۲ قرار دارند. آنچنان که نمودار شماره (۱) نشان می‌دهد چین با تولید ناخالص داخلی به ارزش ۱۸ تریلیون دلار پس از ایالات متحده آمریکا، به مثابه دومین اقتصاد بزرگ جهان مطرح شده است. ژاپن با ۴/۲۳۳ تریلیون دلار و هند با ۳/۳۶۸ تریلیون دلار در رتبه‌های سوم و پنجم قرار دارند.

نمودار ۱- بزرگ‌ترین اقتصادهای جهان بر حسب تولید ناخالص داخلی در ۲۰۲۲ (تریلیون دلار)

Source: Statista, 2022

آسیایی‌ها از کشورهای پیشرو در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز محسوب می‌شوند. چین با جذب سرمایه به ارزش ۱۸۰ میلیارد دلار در ۲۰۲۲، دومین مقصد جذاب برای سرمایه‌گذاری پس از آمریکا است. سنگاپور و هنگ‌کنگ نیز در رده‌های سوم و چهارم و هند در رتبه دهم جهان قرار دارند. افزون بر آن، کشورهای آسیایی به‌عنوان سرمایه‌گذار نیز پیشگام هستند. ژاپن با ۱۷۰ میلیارد دلار رده سوم بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار جهان و چین با ۱۴۹ میلیارد دلار در رتبه پنجم قرار دارند (Visual Capitalist, 2022). دیگر نمی‌توان انتظار داشت معادلات و تصمیم‌های مهم سیاست بین‌الملل بدون در نظر گرفتن ملاحظات آسیایی‌ها شکل بگیرد. ظهور آسیا از چند جهت با آرمان‌های نظام اردوغانیستی در سیاست خارجی تطابق دارد؛ ۱- ظهور آسیا ضرورت اصلاح در شیوه حکمرانی جهانی را به یک امر غیرقابل اجتناب تبدیل می‌کند، فلذا آسیایی‌ها سهم خود را از نظم جهانی طلب می‌کنند. در این میان ترکیه نیز در تلاش است با مفاهیمی مانند جهان ترکی و خود مختاری استراتژیک در بخشی از تغییر هنجاری و امنیتی نظم جهانی مشارکت کند؛ ۲- ظهور آسیا به مثابه کانون‌های نوپدید در حوزه اقتصادی و امنیتی بین‌الملل، این امکان را برای رهبران ترک

فراهم می‌کند که دامنه مشارکت‌های اقتصادی و امنیتی خود را گسترش دهند. این امر باعث می‌شود سرنوشت خود را تنها با آتلانتیک پیوند نزنند. در عوض با مشارکت فعال و هم‌زمان در آسیا، ترکیه مستقل و بلندپرواز در عرصه بین‌المللی پدید آید. این امر نتیجه منطقی مسیری است که سیاست ترکیه در یک دهه گذشته پیموده است. اردوغانیسم با تکیه بر ناسیونالیسم و لحن دیپلماتیک سرسخت‌تر در پی آن است که ضعف سیاست خارجی داوود اوغلو را برطرف کند؛ وضعی که ناشی از تأکید بیش از اندازه این رویکرد بر ابعاد نرم قدرت و بی‌توجهی به موازنه قدرت به‌عنوان یک واقعیت جهان امروز بود. در نتیجه اردوغان با تأکید بر منابع نظامی و امنیتی به‌عنوان ابزاری برای چانه‌زنی سعی می‌کند معادلات را به سود ترکیه تغییر دهد. در نتیجه استفاده از نیروی نظامی به‌عنوان یک ابزار قدرت‌ساز تشدید شده است. ترکیه به دنبال کاهش وابستگی امنیتی و نظامی به آتلانتیک است. این موضوع همچنین نشان می‌دهد ترکیه نقش خود را در معادلات ژئوپلیتیک و امنیتی به صورت مستقل تعریف می‌کند. این نقش‌ها گاهی با متحدین این کشور در ناتو سازگاری ندارد و حتی گاهی در تعارض قرار می‌گیرد. با توجه به این واقعیت‌های جدید، ترکیه خود را ناچار به تنوع‌بخشی در شراکت‌ها و همکاری‌ها می‌بیند و خود را در جایگاهی می‌داند که می‌تواند به‌عنوان یک کنشگر امنیت‌ساز عمل کند. دامنه منافع ترکیه گسترش یافته و تنها با شراکت‌های سنتی قابل دست‌یابی نیست؛ بنابراین باید با توجه به حوزه‌های موضوعی مختلف، شراکت‌های کوتاه‌مدت برای دست‌یابی به اهداف در سیاست خارجی شکل بگیرد مانند شراکت ترکیه با روسیه در سوریه یا همکاری با ایران، این نگاه پویا را می‌توان به‌خوبی در سخنان اردوغان مشاهده کرد. او اخیراً اعلام کرده است که نظم لیبرالی شکل گرفته پس از جنگ جهانی دوم در حال فروپاشی است و این نظام نیازمند اصلاحات ساختاری در برابر پیدایش جهانی جدید است؛ جهانی که در آن، شورای امنیت باید با صدای قدرت‌های نوظهور - از جمله ترکیه - سخن بگوید و به جهان اسلام و نمایندگان آن حق و تو داده شود. در سخنانی دیگر، او عضویت در اتحادیه اروپا را همچنان یک اولویت استراتژیک برای ترکیه می‌داند. از نگاه اردوغان، تحولات اخیر مانند بحران اوکراین نیز ثابت کرده‌اند که اروپا بدون ترکیه توانایی حل چالش‌های امنیتی و راهبردی خود را ندارد.

این دیدگاه‌ها در ظاهر ممکن است متعارض به نظر برسند، اما در واقع بازتابی از سیاست خارجی چندوجهی و منعطف اردوغان هستند. او به خوبی ضرورت اصلاح ساختار نظام بین‌الملل را درک کرده و بر این باور است که ترکیه می‌تواند یکی از برندگان این تغییرات باشد. در عین حال اردوغان می‌داند که پیوندهای سنتی و آتلانتیکی ترکیه می‌تواند وزن اروپا را در معادلات جهان آسیامحور تقویت کنند. این امر نشان می‌دهد که ترکیه در تنظیم شراکت‌های بین‌المللی خود انعطاف پذیر شده و همکاری‌هایش را بر مبنای موضوعات و منافع خاص، سامان می‌دهد.

راهبرد کلان همان چیزی است که ترک‌ها آن را خودمختاری استراتژیک می‌نامند. خودمختاری استراتژیک به معنای خودبستگی نیست بلکه به معنای آن است که ترکیه با توجه به نظم در حال گذار به دنبال آن است که یک سیاست خارجی پویا در پیش بگیرد. مشخصه این سیاست، حضور فعال در اتحادها و ائتلاف‌های متنوع است؛ اما این اتحادها نمی‌توانند به صورت یک محدودیت در نوع عمل ترکیه درآیند بلکه در خدمت افزایش دامنه استقلال استراتژیک آن عمل می‌کنند. ترکیه خود را وفادار به این ائتلاف‌های منعطف و موضوعی نمی‌داند. نگاه ترکیه به این ائتلاف‌ها فرصت طلبانه است که امکان امتیازگیری از طرف‌های مختلف را فراهم می‌کند. برآیند این سیاست از نظر اردوغان، شکل‌گیری سیاست خارجی متوازن است که جایگاه ترکیه را در معادلات امنیتی و اقتصادی ارتقاء می‌دهد.

ابراهیم کالین، رئیس سازمان اطلاعاتی ترکیه، در مورد خودمختاری استراتژیک و انتقادات نسبت به آن چنین می‌گوید: «ترکیه غیرمتعهد و با جاه‌طلبی‌های فراتر از مرزهای خود است. کشوری که با غرب همکاری می‌کند و در صورت لزوم از آن دور می‌شود. ترکیه نمی‌تواند به کشورهای خارجی اعتماد کند. این کشور موضع ژئوپلیتیک قوی اتخاذ خواهد کرد و در مسائل منطقه‌ای مسیر خود را ترسیم می‌کند؛ همان‌طور که در مسئله سوریه چنین کرد» (Haugom, 2019: 212). با این حال لازم است بین تعدیل‌های تاکتیکی کوتاه‌مدت و اهداف استراتژیک بلندمدت در سیاست خارجی تمایز قائل شد.

دیدگاه اردوغان برای قرن ترکی به چالشی برای هنجارها و اصول تثبیت شده غربی در مورد دموکراسی، توسعه و صلح دلالت دارد. این دیدگاه یک رقابت ژئوپلیتیک و تمدنی بین ترکیه و غرب مطرح می کند که توسط اسطوره هایی از نوستالژی تمدن عثمانی روایت می شود. در اصل قرن ترکی مستلزم ترویج ترکیه مستقل و دارای خودمختاری استراتژیک است که قادر به حمایت از ارزش ها و تفسیرهای خود از دموکراسی، صلح و توسعه در صحنه جهانی است (Tziarras, 2023).

نکته مهمی که باید به آن اشاره کرد این است که سیاست خارجی به خصوص پس از کودتای ۲۰۱۶ در ترکیه از منظر فرایند تصمیم سازی دچار یک تحول شده است. این تحول عبارت است از حرکت از یک فرایند نهادی در تصمیم گیری سیاست خارجی به سوی شخصی شدن. در واقع سیاست خارجی تقریباً مانند سایر ارکان حکومت اردوغانیستی به سمت شخصی سازی حرکت کرده است. این امر نتیجه منطقی مسیری است که سیاست ترکیه در یک دهه گذشته پیموده است. در دهه گذشته و به خصوص پس از کودتا، ارتش و وزارت خارجه که زمانی به عنوان مراجع تصمیم ساز در سیاست خارجی ترکیه شناخته می شدند، در تعاریف نقش و جایگاه خود در ترکیه جدید دچار تحول شدند. آن ها از مراجع تصمیم ساز به مجریان تصمیم های اردوغان تبدیل شدند همان گونه که مشخص است سیاست خارجی ترکیه در قالب اردوغانیسم همچنان از روایت تمدن نوعثمانی بهره می برد اما رگه هایی قوی از ناسیونالیسم اردوغانی را نیز به آن افزوده است. با طرح مفهوم خودمختاری استراتژیک در کنار بازسازی مفهوم امنیت ملی سعی شده ترکیه جدید اردوغان در سیاست خارجی با گسست از انگاره ها و اصول کمالیستی، از یک قدرت موازنه گرا و حافظ وضع موجود فاصله بگیرد. ترکیه در بحبوحه تحولات در حال وقوع در نظم جهانی و منطقه ای، سعی می کند به عنوان بخش مهمی از کنش گران تحول ساز در نظم منطقه ای و جهانی شناخته شود.

راهی که برای رسیدن به این هدف انتخاب شده عبارت است از: تلاش برای تنوع‌بخشی به همکاری‌ها و پیوستن به ائتلاف‌های چندگانه و فرصت‌طلبانه به صورت همزمان در کنار محدود نکردن خویشتن به چارچوب‌ها و الزامات اتحادها و حرکت مستقلانه در صورت لزوم. آسیاد در قلب این راهبرد جدید قرار دارد. داوود اوغلو در کتاب عمق راهبردی، آسیا را به‌عنوان یک حوزه ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر معرفی می‌کند. از نظر وی ترکیه باید خود را با این مرکز در حال ظهور هماهنگ سازد چراکه ترکیه هم بخشی از آن است (Eksi, 2010: 400). البته توجه به آسیا مختص دوره حکمرانی حزب عدالت و توسعه در این کشور نیست. ترکیه قبلاً حرکت به سمت آسیا را عمدتاً در راستای واکنش به غرب و ناامیدی از پیوستن به نهادهای غربی تلقی می‌کرد؛ اما اکنون جهت‌گیری آسیایی ترکیه مبتنی بر یک رویکرد بلندمدت است. این جهت‌گیری مسیر سیاست خارجی ترکیه را تا حد زیادی متأثر کرده است. ترکیه خود را آماده می‌کند که بخشی از نظم آسیایی در حال ظهور باشد. حضور ترکیه در آسیا ابعاد گوناگونی دارد. عضویت در نهادهایی مانند سازمان همکاری شانگهای، اجلاس سران آسیایی، بانک توسعه زیرساخت آسیا، برگزاری اجلاس اقدامات اعتمادساز آسیا، مشارکت در پروژه جاده ابریشم و همچنین شراکت گسترده با آ.سه. آن نمونه‌هایی از تمایل مشارکت ترکیه در نظم آسیایی است (Temiz, 2017: 11).

ترکیه از این طریق در تلاش است پیوند نهادی و ساختاری با آسیا برقرار کند. هریک از این سازمان‌ها و نهادها کارکرد خاص و متفاوتی دارند اما همگی مجموعه‌ای از الگوها و هنجارهای آسیایی را ترویج می‌کنند. عضویت ترکیه در این نهادها، ابعاد آسیایی را در هویت بین‌المللی ترکیه برجسته می‌سازد. ادغام ترکیه در این نهاد مشروط به جامعه‌پذیری آسیایی ترکیه است؛ اما پیش‌نیاز این حرکت صورت‌بندی سیاست خارجی ترکیه بر اساس هویت آسیایی است. حضور در این نهادها امری ضروری برای این بازسازی محسوب می‌شود. برای مثال مشارکت ترکیه در پروژه جاده ابریشم، نماد بخش مهمی از این تلاش‌ها است. ترکیه این پروژه و نهادهای آسیایی را منطبق با اهداف و چشم‌انداز بلندمدت خود می‌بیند. این چشم‌انداز به دنبال اصلاح ساختارها و رویکرد حاکم بر آنها است و حرکت به

سوی یک سیستم دموکراتیک‌تر را آرزو دارد. ترکیه می‌خواهد با استفاده از پتانسیل‌های خود جایگاه خود را در این نظم در حال گذار ارتقاء دهد.

جهت‌گیری آسیایی ترکیه صرفاً با انگیزه‌های اقتصادی حرکت نمی‌کند. ترکیه تلاش می‌کند منافع امنیتی خود را هم در این سیاست دنبال کند. ترکیه در چارچوب امنیتی ناتو قرار دارد اما در سال‌های اخیر، شکاف‌های جدی در رویکرد امنیتی ناتو و ترکیه به وجود آمده است که وقوع این تعارضات ترکیه را به فکر کاهش وابستگی به نهاد امنیتی ناتو انداخت؛ اما باید اشاره کرد که شکاف با غرب تنها عامل رویکرد نوین امنیتی ترکیه نیست. ترکیه نمی‌خواهد به صورت یکسویه صرفاً پذیرنده هنجارهای نظم در حال ظهور باشد. ترک‌ها می‌خواهند با استفاده از امکانات خود بر اساس منافعشان در تدوین دستورکارها و هنجارها مشارکت فعال داشته باشند.

ترکیه می‌خواهد به عنوان یک تولیدکننده امنیت در نظم آسیایی شناخته شود و به همین دلیل بر نقش میانجیگری خود تأکید می‌کند. ادراک امنیتی جدید ترکیه این کشور را متوجه تهدیداتی کرده که از همسایگان آسیایی آن برمی‌خیزد؛ بنابراین آنکارا به افزایش همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی با همسایگان آسیایی اقدام کرد. اردوغان در سخنان خود در جلسه کابینه اعلام کرد مرزهای سیاسی و هویتی ترکیه از مرزهای رسمی فراتر می‌رود و از بالئیک تا دیوار چین گسترش یافته است. از نظر وی عدم توجه به این واقعیت نوین جغرافیایی و هویتی، امنیت ترکیه را به خطر می‌اندازد. از دریای سیاه تا غزه همگی بخشی از حوزه امنیت ترکیه است. این سخنان بازتابی از نگاه فراآتلانتیک ترکیه از یک سو و پذیرش ضرورت توجه به الزامات هویتی و امنیت آسیایی ترکیه از سوی دیگر است (Erdogan, 2023).

ترکیه و چین رزمایش نظامی در اطراف تایوان برگزار کردند. این اولین رزمایش مشترک یک عضو ناتو با چین بود. البته نباید پیوند امنیتی ترکیه در سامانه امنیتی آسیا را جانشینی برای ناتو در سیاست خارجی ترکیه در نظر گرفت اما این امر بازتابی از عمل‌گرایی حاکم بر سیاست خارجی آن است. عمل‌گرایی موجب شده ترکیه بتواند در شکاف‌ها میان شرق و غرب، به تأمین منافع خود بپردازد. این پدیده نشان‌دهنده به رسمیت شناختن آسیا

به‌عنوان بخش عمده‌ای از میدان کنش‌گری ترکیه است که نمی‌تواند به آن بی‌توجه باشد. ترکیه همچنین به آسیا به‌عنوان منبع انتقال تکنولوژی می‌نگرد. برای مثال ژاپن با درک نیاز ترکیه به تکنولوژی‌های سطح بالا، آن را بازار قابل توجهی برای خود می‌داند. از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵، تعداد شرکت‌های ژاپنی سرمایه‌گذار در ترکیه از ۵۰ به ۲۰۰ رسید و آن‌ها جزء ۱۰ سرمایه‌گذار اصلی در ترکیه هستند (Nakamura & Wright, 2023: 117). ترکیه با توجه به جذابیت‌های بازار هند و نقش رو به رشد این کشور در نظام بین‌الملل در پرتو ایندوپاسفیک، نگاه ویژه‌ای به این کشور دارد. هند بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار در بخش مخابرات و اینترنت در ترکیه است (ÇAVUŞ, 2020: 4).

آمارهای تجارت ترکیه با قدرت‌های آسیایی قابل توجه است. آنچنان که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، ارزش صادرات ترکیه به چین در ۲۰۲۲، رقمی بالغ بر ۳ میلیارد دلار بوده است. صادرات ترکیه به هند نیز در همان سال، ۱/۶۳۷ میلیارد دلار برآورده شده و صادرات به ژاپن ۶۶۴ میلیون دلار بوده است. این آمارها به خوبی تلاش ترکیه برای پیوند اقتصاد خود با قطب آسیان نشان می‌دهد. ترکیه دیگر از منظر جذب سرمایه و تکنولوژی تنها به آتلانتیک نگاه نمی‌کند بلکه آسیا به عنوان یک قطب تنوع‌بخش در منظومه اقتصاد سیاسی ترکیه ظهور کرده است.

جدول ۱- ارزش صادرات ترکیه به کشورهای منتخب آسیایی

کشور	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳
چین	۳/۶۶۲ میلیارد دلار	۳/۲۸۱ میلیارد دلار	۳/۳ میلیارد دلار
ژاپن	۵۲۹ میلیون دلار	۶۶۴ میلیون دلار	۶۴۵ میلیون دلار
هند	۱/۳۰ میلیارد دلار	۱/۶۳ میلیارد دلار	۱/۶۴ میلیارد دلار

Source: Trade Map, 2022

ترکیه در جستجوی سازه‌های امنیتی و اقتصادی میان قطب‌های قدرت در آسیا ظهور آسیا یک پدیده یکدست و مربوط به کل جغرافیای آسیا نیست، بلکه کانون‌های قدرتی در ابرقاره آسیا وجود دارند که به شکل موتورهای پیشرو برای بازخیزی آسیا عمل می‌کنند. برای فهم این امر کافی است به سهم کانون‌های قدرت اصلی در آسیا در حوزه

اقتصاد و نظامی توجه و آن را با سایر کشورهای آسیایی مقایسه کرد. این امر کشورهایی مانند ترکیه را تشویق می‌کند که روابط خود را در آسیا متمرکز بر کانون‌های قدرت در این منطقه تنظیم کنند. این کانون‌های قدرت عبارتند از: چین، ژاپن و هند. حجم روابط ترکیه با این قدرت‌ها نسبت به سایر کشورهای آسیایی شکاف معناداری دارد و نشان‌دهنده اهمیت راهبردی تعامل با بازیگران کلیدی منطقه است. در ادبیات علمی موجود در حوزه آسیاگرایی، تمرکز عمده بیشتر بر قطب‌های قدرت در آسیاست؛ این قطب‌ها نه تنها به عنوان مراکز اقتصادی و نظامی برجسته شناخته می‌شوند، بلکه نقش پیش‌ران و موتور محرک توسعه و ثبات منطقه‌ای را نیز ایفا می‌کنند. بنابراین، تحلیل سیاست خارجی ترکیه و جهت‌گیری آسیایی آن، بدون توجه به تعامل با این قطب‌ها ناقص خواهد بود و فهم مناسبات منطقه‌ای و اهداف راهبردی ترکیه نیازمند بررسی دقیق روابط این کشور با بازیگران اصلی قدرت در آسیا است.

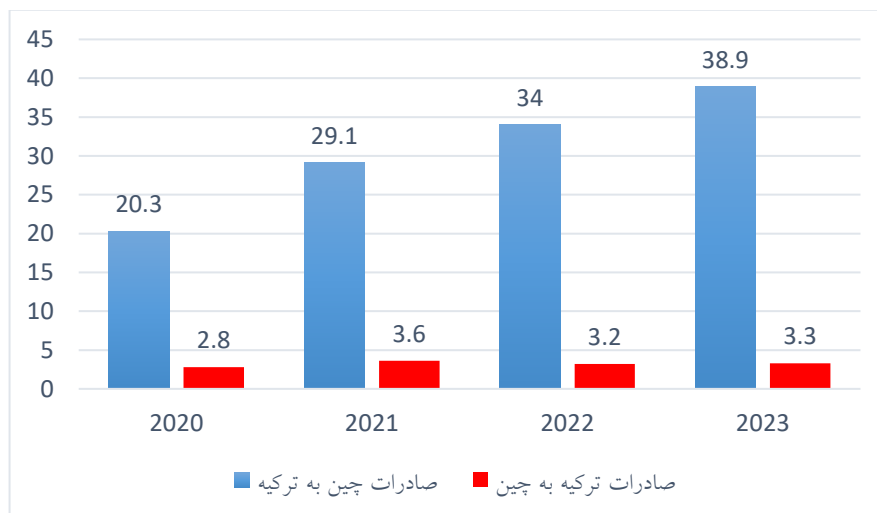
الف- ترکیه و چین؛ از شراکت سطحی اقتصادی تا مشارکت استراتژیک

وانگ بی، وزیر امور خارجه چین، در دیدار با مولود چاووش، اوغلو همتای ترکیه‌ای خود در کنفرانس تعامل و اقدامات اعتمادساز در آسیا در سال ۲۰۱۸ گفت: «همکاری‌های ضدتروریسم و امنیتی مؤلفه‌های مهم اعتماد سیاسی میان چین و ترکیه است». در آوریل ۲۰۱۶ نیز دو وزیر متعهد شدند در زمینه مسائل امنیتی و مبارزه با گروه تروریستی جنبش اسلامی ترکستان شرقی همکاری کنند. در حالی که عضویت در ناتو لنگر مهمی در سیاست خارجی و امنیتی ترکیه است اما مانع از آن نشده که ترک‌ها به گسترش همکاری امنیتی خود با چین فکر نکنند. در سپتامبر ۲۰۱۳ یک شرکت چینی برنده مناقصه‌ای در ترکیه برای خرید سامانه دفاعی ضد موشکی شد. ترک‌ها چین را انتخاب کردند زیرا ارزان‌ترین پیشنهاد بود و زودترین تاریخ تحویل را وعده می‌داد. این شرکت چینی همچنین در همکاری در بخش فناوری نیز سخاوتمند بود. برای ترکیه که بر توسعه صنعت نظامی خود تأکید دارد گزینه همکاری با یک شرکت چینی در فرایند تولید یک ملاحظه کلیدی بود (Duerkop, 2020: 111).

برای چین این واقعیت که یکی از اعضای ناتو علاقه‌مند به خرید سیستم پیشرفته از آن بود این امکان را فراهم کرد که خود را به‌عنوان تأمین‌کننده تسلیحات پیشرفته نشان دهد. البته این قرارداد تحت فشار غرب لغو شد؛ اما این رخداد مانع از آن نشد که چین و ترکیه همکاری نظامی و اطلاعاتی خود را ادامه ندهند. چنان که در بحران سوریه نیز با وجود تمام اختلاف‌ها، آن‌ها به همکاری اطلاعاتی برای دستگیری اعضای چینی داعش اقدام کردند. خریداری سامانه موشکی در سال ۲۰۱۹ توسط ترکیه در کنار رزمایش‌های نظامی مشترک، بازتاب ذهنیت امنیتی جدیدی است که در دوره اردوغان شکل گرفته است. این ذهنیت خود را در چارچوب امنیتی ناتو محدود نمی‌کند بلکه بر اساس نیازها و دغدغه‌های این کشور، شراکت‌های امنیتی را گسترش می‌دهد. حضور در رزمایش نظامی شانگهای در کنار سایر اعضا به‌عنوان یک عضو ناظر در سال ۲۰۲۱ یکی دیگر از شواهد این ذهنیت جدید است. ترکیه به دلیل تحریم تسلیحاتی که پس از خرید سامانه اس ۴۰۰ پدید آمد به شدت در زیرساخت‌های تکنولوژی نظامی تضعیف شد. چین به‌عنوان یک وزنه مهم برای جبران این ضعف در صنعت دفاعی ترکیه ظهور کرد. شایان ذکر است که فرایند انتقال تکنولوژی در حوزه دفاعی حتی پس از بهبود روابط نظامی ناتو و ترکیه نیز تداوم داشته است. این امر نشان می‌دهد چین برای صنعت دفاعی و امنیتی ترکیه یک انتخاب از سر استیصال و فشار تحریم نبوده بلکه یک نگاه کلان این همکاری را شکل داده است. همکاری امنیتی و اطلاعاتی تنها بخشی از ماجراست. روابط ترکیه و چین در حوزه اقتصادی نیز پیشرفت چشم‌گیری داشته است (Atli, 2021: 247).

حجم تجارت میان دو کشور تقریباً به ۳۰ میلیارد دلار رسیده است. چین دومین شریک تجاری ترکیه از سال ۲۰۱۵ بوده است. هدف‌گذاری دو کشور آن بود که حجم تجارت را به صد میلیارد دلار برسانند. ارزش صادرات ترکیه به چین در ۲۰۲۳، رقم ۳/۳ میلیارد دلار بوده است. در حالی که ارزش صادرات چین به ترکیه در همان سال، حدود ۳۸ میلیارد دلار گزارش شده است. برای ترکیه انگیزه تعامل قوی‌تر و مؤثرتر با چین عمدتاً اقتصادی است. این یک تصمیم ایدئولوژیک نیست که به ضرر سایر شرکا اتخاذ شده باشد بلکه رفتاری منطقی و عمل‌گرایانه با توجه به جایگاه چین در اقتصاد جهانی به شمار می‌آید.

نمودار ۲- تجارت دوجانبه ترکیه و چین در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۳ (میلیارد دلار)

Source: Trade Map, 2023

اقتصاد ترکیه در حال حاضر در مرحله‌ای قرار دارد که نیاز به ارتقای زیرساخت‌ها، افزایش قابلیت تکنولوژیک، کاهش وابستگی به واردات انرژی و قطعات دارد. ترکیه برای پوشش این ضعف نگاه ویژه‌ای به سرمایه‌گذاری چین دارد. چین امروزه نقش مهمی در توسعه صنعت اقتصاد هوشمند و تراشه‌ها ایفا می‌کند. هدف ترکیه از تعامل بیشتر با چین در حوزه اقتصادی، یافتن جایگزینی برای غرب نیست. هدف آنکارا تکمیل شرکای اقتصادی موجود با شرکای جدید، تنوع بخشیدن به سبد خرید و اطمینان از این است که نیازهای اقتصادی خود را از راه‌های گوناگون تامین کند. این سیاست کاملاً با نگاه ترکیه در پرتو کسب استقلال استراتژیک سازگار است. این سیاست حکم می‌کند که در بستر جهانی، چاره‌ای جز حرکت در اتحادها و ائتلاف‌های مختلف نیست؛ ائتلاف‌هایی که گاهی حتی ضد یکدیگر نیز هستند.

برای درک تصویر کلی از روابط چین و ترکیه باید بخش دیگری را هم مورد نظر قرار داد: ژئوپلیتیک و زیرساخت‌های حمل‌ونقل.

ترکیه در حال بازبینی نقش ژئوپلیتیک خود بر اساس ظهور واقعیت‌های جدید و ژئوپلیتیک مدرن است. منظور از ژئوپلیتیک مدرن، تغییر ژئوپلیتیک کلاسیک از ماهیت ایستا و فضا‌محور به ماهیت پویا و کنش‌محور است. در این ماهیت نوین، ژئوپلیتیک در بسترهای ژئواکونومیک معنا می‌یابد. در نتیجه ماهیت اقتصادی به آن افزوده می‌شود به گونه‌ای که خوانش امنیتی از فضا نیز در جهت حفاظت از ژئواکونومی قرار می‌گیرد. در این تصویر نوین فضا‌های ژئوپلیتیک دارای ماهیت سیال می‌شوند که می‌توان آن را گسترش داد. در نتیجه کنشگران مختلف و حتی متعارض در دالان‌های ژئوپلیتیک هم‌داستان می‌شوند. ورود به این پازل جدید نیازمند پیش‌نیازهایی مانند بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل و حضور در پروژه‌ها و کریدورهای مختلف است. ترکیه برای حضور موثر در این پروژه‌ها و این ژئوپلیتیک مدرن، اقدام به سازگاری خود با الزامات ژئوپلیتیک جدید کرده است.

معمولاً از استعاره پل برای اشاره به اهمیت ژئوپلیتیک ترکیه به کار می‌رود. استفاده حزب عدالت و توسعه نه تنها استعاره پل را از اوراسیا به خاورمیانه گسترش داد بلکه با تعریف ترکیه به عنوان پلی میان تمدن‌ها، دامنه مرزبندی ترکیه را از دولت - ملت به تمدن گسترش داد. محرک اصلی بازنگری ترکیه در استعاره پل، جاده ابریشم بود. اگرچه چین نقش مهمی برای ترکیه در جاده ابریشم قائل است. روند شکل‌گیری و تعمیق روابط ترکیه با چین، گویای آن است که آنکارا در سال‌های اخیر نگاه خود را به چین از سطحی صرفاً تجاری و مقطعی به چارچوبی استراتژیک و کلان بازتعریف کرده است. در این چارچوب جدید، چین نه تنها به عنوان یک قدرت اقتصادی برجسته جهانی، بلکه به مثابه شریکی راهبردی در فرایند بازطراحی موقعیت بین‌المللی ترکیه تلقی می‌شود. چین با دارا بودن بازارهای عظیم صادراتی، ظرفیت بالای سرمایه‌گذاری و فناوری‌های پیشرفته به ترکیه کمک می‌کند تا سبد تجاری خود را متنوع سازد، از اتکای بیش از حد به شرکای سنتی غربی بکاهد و جایگاه خود را در عرصه دیپلماسی اقتصادی تقویت کند.

نگاه ترکیه به چین محدود به اقتصاد نیست. بُعد امنیتی این رابطه در حال برجسته‌تر شدن است، به ویژه در شرایطی که شکاف‌های امنیتی میان ترکیه و نهادهای غربی مانند ناتو در پی بحران‌هایی نظیر خرید سامانه دفاعی اس-۴۰۰، جنگ سوریه یا تحولات لیبی و اوکراین

تشدید شده است. در چنین وضعیتی، آنکارا به‌طور فزاینده‌ای در پی آن است که در کنار همکاری با غرب، گزینه‌های جایگزین و مکملی را در شرق برای تأمین امنیت ملی و تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی خود بیابد. چین در این راستا نه تنها به‌عنوان یک همکار نظامی و اطلاعاتی بالقوه، بلکه به‌عنوان بازیگری مؤثر در ساختارهای امنیتی نوظهور آسیایی مدنظر قرار گرفته است.

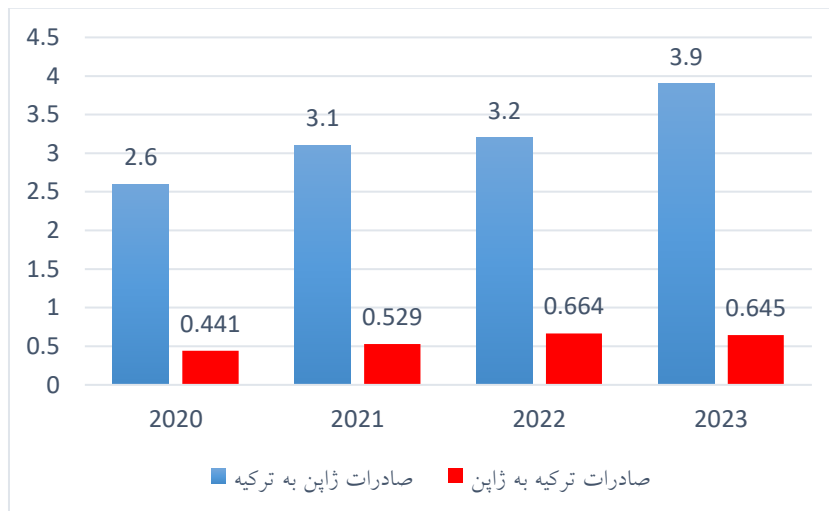
این رویکرد دوگانه - اقتصادی و امنیتی - از ادراکی مشترک میان ترکیه و چین نسبت به تغییرات نظم جهانی ناشی می‌شود. هر دو کشور با تردید فزاینده به ساختارهای غرب‌محور نگاه می‌کنند و خواستار بازتعریف نقش خود در نظم در حال گذار هستند. نزدیکی در این ادراک راهبردی، زمینه را برای شکل‌گیری نوعی همگرایی عملیاتی میان آنکارا و پکن فراهم کرده است. از سوی دیگر ترکیه به‌درستی دریافته است که تعمیق همکاری با چین می‌تواند به‌عنوان اهرمی در برابر فشارهای غربی مورد استفاده قرار گیرد و به آنکارا در دستیابی به سیاست «خودمختاری استراتژیک» کمک کند. در مجموع رابطه ترکیه با چین را نمی‌توان در چارچوب سنتی روابط قدرت‌های میانی با قدرت‌های بزرگ فهمید. آنچه در حال شکل‌گیری است، الگویی از شراکت منعطف، متوازن و چندبعدی است که در آن اقتصاد و امنیت در تعامل و هم‌افزایی با یکدیگر به تقویت موقعیت ترکیه در نظم آسیا‌محور آینده منجر می‌شوند.

ب- ترکیه و ژاپن: تطابق نقش‌ها و انتظارات در دوران گذار بین‌المللی

این بخش به روابط در حال تکامل ترکیه و ژاپن می‌پردازد و نشان می‌دهد که دو کشور در مسیر بازبینی نقش خود در جهان در حال ظهور آسیایی هستند؛ اما این بازبینی در نقش‌ها چگونه به روابط ترکیه و ژاپن شکل داده است؟ پیامدهای امنیتی و اقتصادی آن کدامند؟ برای اطلاع از وضعیت روابط دو کشور و تحلیل آن، باید به این موضوع پرداخت که ترکیه و ژاپن به‌عنوان دو کنشگر مهم آسیا چه ادراکی از یکدیگر دارند؟

روابط تجاری دو کشور در حال رشد است. ارزش صادرات ژاپن به ترکیه در سال ۲۰۲۳، تقریباً ۳ میلیارد دلار بوده است. در همین سال، ترکیه کالاهایی به ارزش ۶۴۵ میلیون دلار به ژاپن صادر کرده است.

نمودار ۳- تجارت دوجانبه ترکیه و ژاپن در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۳ (میلیارد دلار)

Source: Trade Map, 2023

حجم تجارت دو کشور که در سال ۲۰۱۹ معادل ۴.۱ میلیارد دلار بود، تا پایان سال ۲۰۲۳ با ۴۹ درصد افزایش به ۶.۱ میلیارد دلار رسید. سال گذشته حدود ۵۱۸ میلیون یورو (معادل تقریبی ۳.۵ میلیون دلار) سرمایه ژاپنی وارد ترکیه شد. با این میزان، ترکیه را از لحاظ جذب سرمایه از ژاپن در میان کشورهای خاورمیانه و اروپای شرقی در جایگاه نخست قرار دارد. اشتیاق فزاینده ترکیه نسبت به ژاپن در حوزه اقتصادی نشان می‌دهد که جهت‌گیری آسیایی این کشور محدود به چین نیست. ترکیه تلاش می‌کند با جذب سرمایه و فناوری بیشتر، از همسایگان و رقبای خود پیشی بگیرد و جایگاه خود را در منطقه تقویت کند. در این مسیر، آنکارا درصدد است تا ساختارهای تجاری و اقتصادی خود را با الزامات و چارچوب‌های آسیایی هماهنگ سازد و ژاپن نقش کلیدی و مؤثری در تحقق این اهداف ایفا می‌کند. این روند نشان‌دهنده نگاه راهبردی ترکیه به تعاملات اقتصادی منطقه‌ای و اهمیت بهره‌برداری از فرصت‌های توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در قالب سیاست آسیاگرایی است.

ترکیه در دوران حزب عدالت و توسعه شروع به کشف آسیا کرد. این کشور به دنبال آن است که دو نقش را در این قاره به عهده بگیرد. اولین نقش به مسئله تبدیل شدن ترکیه به هاب انرژی بازمی‌گردد و دومین مورد به ایفای نقش به مثابه یک کنشگر امنیت‌ساز معطوف

است. ترکیه برای تحقق این دو هدف و پذیرفته شدن این نقش جدید توسط سایر کنشگران به ژاپن نیازمند است. به همین دلیل در سند سال ۲۰۱۹ ترکیه با عنوان راهبرد آسیایی ترکیه، برای ژاپن نقش ویژه‌ای تعریف می‌شود. برای فهم چرایی اهمیت ژاپن در مسیر نوین ترکیه باید در ابتدا به نیازهای اقتصادی دو طرف نگاه کرد. همان‌طور که پیش از این گفته شد نظام بین‌الملل یک تغییر از دنیای غرب‌محور به دنیای غیرمتمرکز را تجربه می‌کند. این امر با تغییر توزیع انرژی همراه است که در آن آسیایی‌ها نقش پررنگ‌تری در بازارهای انرژی به عنوان مصرف‌کننده ایفا می‌کنند. ژاپن نیز از این فرآیند مستثنی نیست. این کشور برای اداره صنعت خود نیاز به واردات گسترده انرژی دارد؛ بنابراین تداوم رونق اقتصادی آن وابسته به امنیت انرژی است. این واقعیت که ترکیه کشوری با جاه‌طلبی برای تبدیل شدن به یک مرکز انرژی منطقه است، آن را برای منافع ژاپن حیاتی می‌سازد. فناوری و اقتصاد پیشرفته ژاپن نیز با تمایلات جاه‌طلبانه ترکیه در حوزه انرژی هم‌خوانی دارد. منافع متقابل این امکان برای دو کشور فراهم می‌کند تا به سطح بالایی از همکاری دست یابند. پیش‌نیاز رسیدن به درک ضرورت این همکاری میان دو طرف از آنجا شکل گرفت که هر دو به ضرورت‌های قرن آسیایی پی بردند.

ژاپن در سال ۲۰۲۱ برنامه‌ای با عنوان استراتژی آسیایی معرفی کرد. در این سند به نقش مهم ترکیه اشاره شده است. این ادراک آسیایی دو کنشگر موجب شده که آن‌ها به فکر تجدیدنظر در نقش‌های ملی خود در عرصه بین‌الملل باشند. همان‌طور که معاون وقت وزارت خارجه ژاپن بیان می‌کند یک عدم توافق در واکنش به مشکلات جهانی مشاهده می‌شود. جهان اکنون پیچیده‌تر از آن است که بتوان مسائل جهانی را به دفاتر قدرت‌های هژمونیک سنتی واگذار کرد. وی در ادامه می‌گوید روند جدیدی که تا حد زیادی از توجه تحلیل‌گران و سیاست‌مداران اروپایی دور مانده است، افزایش دامنه روابط دوجانبه کشورهای آسیایی مانند ترکیه و ژاپن است که در گذشته منفعل بوده‌اند. این روابط پیش‌نیاز حل مسائل معاصر در عرصه حکمرانی جهانی است (Pehlivan Türk, 2016: 3).

نگارنده از این صحبت‌های مقام ژاپنی دو نکته کلیدی را برداشت می‌کند. اولین نکته ادراک ترکیه از سوی دولت ژاپن به‌عنوان یک کشور آسیایی و ضرورت نقش بیشتر دو طرف در حکمرانی جهانی است. دو کشور در دو دهه گذشته از تقویت نقش یکدیگر در نهادهای بین‌المللی حمایت کرده‌اند چراکه آن‌ها باور دارند باید متناسب با منابع قدرت، سهم آن‌ها نیز در حکمرانی جهانی افزایش یابد. دو طرف بارها اعلام کرده‌اند دیدگاه مشابهی نسبت به مسائل جهانی دارند. برای مثال آن‌ها از عضویت یکدیگر در شورای امنیت و اصلاح سازمان ملل حمایت می‌کنند (Pehlivanurk, 2011: 7).

ژاپن حامی اصلی تعمیق رابطه آ.سه. آن با ترکیه است. آ.به نخست‌وزیر وقت ژاپن بر ضرورت بهبود شرایط سرمایه‌گذاری ترکیه در آ.سه. آن تاکید داشت. وی معتقد بود اعضای آ.سه. آن باید شرایط را برای حضور ترکیه آماده کنند. چراکه این کشور یک شریک قابل اعتماد برای آن‌ها است (Yamagami, 2016: 2). از نظر ژاپن قرن آسیایی هم‌معنا و مترادف با قرن چینی نیست و آسیا برای همه است. ترکیه در این راهبرد ژاپن برای آسیا نقش مهمی دارد. همان‌طور که سفیر ژاپن در ترکیه مطرح کرد توکیو از چرخش آسیایی ترکیه استقبال می‌کند. وزارت خارجه ژاپن نیز از ترکیه دعوت کرد که به استراتژی ژاپن برای اقیانوس آرام پیوندد و بخشی از اتحاد مربع باشد؛ اتحادی شامل هند، استرالیا، آمریکا و ژاپن که در برابر چین شکل گرفته است. این طرح با مخالفت حزب میهن (حزب طرفدار روسیه و چین) در ترکیه همراه شد. دولت ترکیه به این پیشنهاد پاسخی نداده و البته آن را رد هم نکرده است (Esenbel, 2023: 4).

ژاپن برخلاف ایالات متحده از نقشی که ترکیه در آسیا برای خود متصور است استقبال می‌کند و آن را منطبق با الزامات نظم در حال گذار می‌داند. ژاپن برخلاف متحدان غربی خود، مخالف رویکرد تنبیهی علیه ترکیه است. توکیو معتقد است باید نگرانی‌های ترکیه و منافعش توسط متحدان آن شناسایی شود. ترکیه باید در ترتیبات منطقه‌ای و جهانی مشارکت داده شود. این امر باید به دو دلیل صورت گیرد: ۱- ظرفیت‌های قدرت نظامی و اقتصادی آنکارا می‌تواند در حل مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی کارساز باشد؛ ۲- انزوای ترکیه می‌تواند باعث نزدیکی آن به کشورهایمانند چین و روسیه شود. در نتیجه نباید درها را به صورت

کامل بر روی آن بست. از نظر ترکیه و ژاپن، همکاری آن‌ها به شدت از منظر ژئوپلیتیک و امنیتی برای آسیا اهمیت دارد. این موضوع به خصوص پس از بحران اوکراین بیشتر خود را نمایان ساخت. دو کشور پس از تجاوز روسیه به اوکراین در بیانیه مشترکی این اقدام روسیه را محکوم کردند و تشدید همکاری اطلاعاتی و امنیتی را وعده دادند (Esenbel, 2023: 7).

ترکیه و ژاپن دارای مشکلات ژئوپلیتیک با روسیه هستند. همکاری اطلاعاتی و امنیتی دو طرف به موضوع روسیه محدود نمی‌شود. ژاپن یکی از کشورهای بود که از گسترش تفکر داعش در میان شهروندان خود نگران بود. نهادهای دانشگاهی و اطلاعاتی ژاپن به ترکیه به‌عنوان یک منبع آشنایی با نحوه مقابله با داعش می‌نگریستند. ترکیه به دلیل شناخت و تجربه‌ای که در منطقه آسیای مرکزی و خاورمیانه دارد، مورد توجه نهادهای ژاپنی قرار گرفت. هیئت نظامی ترکی در مارس ۲۰۰۹ از ستاد نیروهای مسلح ژاپن بازدید کرد. این اولین دیدار رسمی در سطح نظامی میان دو کشور بود. در بیانیه مشترک و پایانی این گفتگو آمده است که افزایش تهدیدات غیرستنی و وابستگی متقابل امنیتی است که ژاپن و ترکیه را به یکدیگر نزدیک کرده است (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2022: 44).

این همکاری و دیگر تعامل‌های مشابه میان کشورهای آسیایی در حوزه امنیتی، نشانه‌هایی از یک ادراک جدید است که کشورهای آسیایی در حال رسیدن به آن هستند. در چند دهه گذشته با کاهش تعهدات امنیتی غرب و به خصوص ایالات متحده، روندهای این فرایند شکل گرفته است. کشورهای آسیایی از جمله ژاپن با توجه به منافع گسترش یافته خود در مناطق مختلف نیازمند آن هستند که نقش فعال‌تر در امنیت‌سازی ایفا کنند. همکاری‌های اشاره شده نشان می‌دهد ژاپن به ترکیه به‌عنوان یک کنشگر امنیت‌ساز می‌نگرد. نقشی که ترکیه نیز مشتاق است آن را بپذیرد و به‌عنوان یک کنشگر نظم‌ساز در آسیا مشروعیت یابد. به نظر می‌رسد آنچه که پویایی روابط ترکیه و ژاپن را در دوره کنونی توضیح می‌دهد بیش از همه به انطباق انتظارات و نقش‌ها بازمی‌گردد. ترکیه به ژاپن و نقش آن در استراتژی ایندو-پاسفیک نگاه منفی ندارد. ترکیه این نقش جدید ژاپن را به‌عنوان فرصتی می‌بیند که می‌تواند

به واسطه آن شرکای آسیایی خود را متنوع سازد و بیش از حد در منظومه سیاست چین قرار نگیرد. ترکیه همکاری با ژاپن را به عنوان کارتی می‌داند که به واسطه آن، نقش این کشور به عنوان یک کنشگر آسیایی مشروعیت یافته و به رسمیت شناخته می‌شود. پیوندهای دو کشور نشان می‌دهد سیاست آسیایی ترکیه دارای مرزهای مشخص و تغییرناپذیر در اتحاد و ائتلاف‌ها نیست بلکه بر اساس دکترین استقلال استراتژیک، ترکیه با کنشگران متفاوت بر سر موضوع‌های گوناگون، ائتلاف‌های متنوع و گاهی متعارض برقرار می‌کند. همان‌طور که در بخش‌های پیشین نیز قابل مشاهده است، الگویی تکرارشونده از پیوندهای امنیتی و اقتصادی ترکیه با ژاپن، شباهت قابل توجهی با نوع روابط این کشور با چین دارد. این شباهت ساختاری، حاکی از آن است که سیاست آسیامحور ترکیه صرفاً مبتنی بر یکی از ابعاد امنیتی یا اقتصادی نیست، بلکه بر تلفیق و تکامل هم‌زمان این دو بُعد استوار شده است. در واقع رویکرد ترکیه نسبت به آسیا نه تک‌ساحتی بلکه چندوجهی و ترکیبی است؛ به گونه‌ای که همکاری‌های اقتصادی در بسیاری از موارد، زمینه‌ساز یا حتی الزام‌آور همکاری‌های امنیتی نیز شده‌اند.

سیاست آسیاگرایی در منظومه سیاست خارجی ترکیه در قالب تفکیک‌ناپذیر ابعاد اقتصادی و امنیتی معنا می‌یابد. افزایش وابستگی متقابل در حوزه تجارت و سرمایه‌گذاری به‌ویژه در مواجهه با قدرت‌های بزرگ آسیایی، ترکیه را به سمت تقویت پیوندهای امنیتی سوق داده است. گسترش تعاملات در حوزه‌های انرژی، تکنولوژی و حمل‌ونقل نیز ضرورت‌هایی امنیتی برای حفاظت از منافع اقتصادی ایجاد کرده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که در نگاه سیاست‌گذاران ترک، توسعه روابط اقتصادی با کشورهای آسیایی نه تنها یک هدف مستقل، بلکه ابزاری برای دستیابی به استقلال امنیتی و افزایش قدرت مانور ژئوپلیتیک نیز محسوب می‌شود.

پ- ترکیه و هندوستان در پرتو روابط نوین پساجنگ سرد

در طول دهه ۲۰۰۰ روابط ترکیه و هند گسترش یافته و ابعادی گوناگونی را تجربه کرده است. این تحول ناشی از چند عامل است: ۱- بازتعریف رویکرد ترکیه نسبت به قدرت‌های نوظهور و آسیایی؛ ۲- تحول رویکردی در مسیر سیاست خارجی هند؛ ۳- تغییر نقش هند در جهان آسیایی در پرتو رقابت آمریکا با چین و ۴. ظهور الگوی آسیایی از روابط در منطقه. به نظر نگارندگان تبیین روند حاکم بر روابط ترکیه و هند تنها از طریق درک این چهار عامل ممکن است و تعامل این چهار عامل، روابط دو کنشگر در منطقه آسیا را شکل می‌دهد. در ادامه به تشریح این عوامل پرداخته می‌شود.

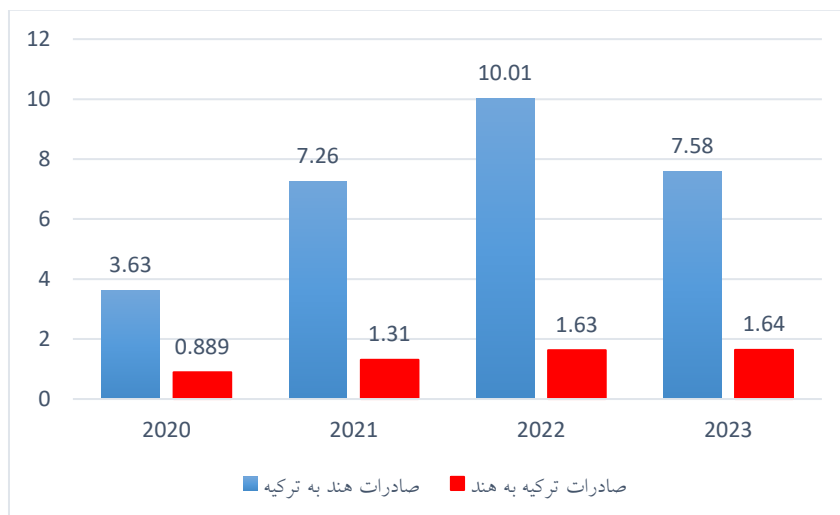
در دوران حزب عدالت و توسعه ترکیه سعی کرده خود را با نظم بین‌المللی در حال تحول هماهنگ کند. این امر ضرورت خود را پس از بحران مالی ۲۰۰۸ بیش از پیش نشان داد. بحرانی که نمایانگر این نکته بود که سامان اقتصاد بین‌الملل دیگر نمی‌تواند صرفاً با اتکا بر قدرت‌های غربی صورت گیرد؛ بنابراین لازم است نقش قدرت‌های نوظهور مانند ترکیه و هند نیز به رسمیت شناخته شود. این امر خود را در تاسیس گروه بیست نشان داد. این نهاد تلاشی بود برای بازنگری در شکل مدیریت و حکمرانی اقتصاد بین‌الملل با توجه به واقعیت غیرقابل انکار برآمدن قدرت‌های نوظهور و آسیایی. بریکس نیز یکی دیگر از نهادهایی است که تلاش می‌کند نقش قدرت‌های نوظهور را در اقتصاد جهانی مشروع‌سازی کند (اشتونکل، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

ترکیه خود را شایسته نقش بیشتری در اقتصاد جهانی می‌داند. ترکیه ظهور نهادهایی مانند بریکس و گروه بیست را متناسب با اهداف خود می‌بیند. به همین دلیل از تأسیس این نهادها استقبال می‌کند. آنکارا این نهادها را یک ضرورت در جهت اصلاح نهادهای بین‌المللی می‌داند زیرا نهادهای غرب‌محور دیگر پاسخگوی جهان جدید نیستند. بحران مالی ۲۰۰۸ این فرآیند را تسریع و اجتناب‌ناپذیر کرد. ترکیه در این دوره با فراتر رفتن از بازارهای آتلانتیک تلاش کرد شرکای اقتصادی متنوع‌تری را جستجو کند؛ شرکایی که عمده‌تأ در خاورمیانه و آسیا قرار داشتند. یکی از مراکز مهم در این سیاست، بازار کشورهای قدرت نوظهور مانند هند است. به همین دلیل آنکارا تلاش کرد روابط خود را علاوه بر چین و پاکستان با هند نیز

گسترش دهد. هند نیز به عنوان یک قدرت نوظهور تلاش می‌کند وزن خود را در حکمرانی جهانی ارتقا دهد؛ بنابراین هند از نهادهایی مانند گروه بیست و بریکس حمایت می‌کند. دهلی همچنین در تلاش است شکل اداره جهان را متناسب با مراجع قدرت نوظهور هماهنگ سازد. این رویکرد مشترک ترکیه و هند در راستای حرکت نهادی و هنجاری سیستم و تغییر آن از جهان غرب محور به دنیای چندجانبه‌تر، زمینه‌هایی را برای نزدیکی ادراک رهبران دو کشور فراهم می‌کند. این همگرایی فکری تنها به حوزه حکمرانی اقتصاد جهانی محدود نمی‌شود. هر دو کنشگر می‌خواهند به قدرت‌های غربی یادآوری کنند که در ترتیبات سیاسی و امنیتی جهان باید ملاحظات آن‌ها به عنوان قدرت‌های نوظهور مورد توجه قرار گیرد.

به نظر می‌رسد تلاش دو کشور برای به رسمیت شناختن قدرت‌های نوظهور در ترتیبات اقتصادی و سیاسی بین‌المللی در کنار هزینه‌هایی که دو طرف برای تصمیمات یک‌جانبه در نهادهای غربی پرداخته‌اند، موجب شده که آن‌ها از ضرورت اصلاح نهادهای بین‌المللی سخن بگویند. دو طرف تلاش می‌کنند دغدغه‌های اقتصادی و امنیتی خود را به عنوان یک موضوع مهم در عرصه جهانی مطرح کنند. برای مثال، این دو کشور در چند سال گذشته همکاری امنیتی و اطلاعاتی خود را در موضوع تروریسم گسترش داده‌اند. افزون بر آن، تجارت دوجانبه نیز میان آن‌ها گسترش یافته است. صادرات هند به ترکیه در سال ۲۰۲۳ تقریباً ۷/۵ میلیارد دلار بوده است. ترکیه نیز کالاهایی با ارزش تقریباً ۱/۶ میلیارد دلار به هند صادر کرده است. این افزایش حجم تجارت نشان می‌دهد که ترکیه نگاه خود را به شرق آسیا محدود نکرده و به دنبال گسترش تعاملات با بازیگران مهم منطقه است. در این میان، هند به عنوان یک قدرت بالقوه توجه آنکارا را به خود جلب کرده است. ترکیه در تلاش است با پر کردن شکاف‌های گذشته و شناسایی فرصت‌های اقتصادی و استراتژیک، رابطه‌ای مبتنی بر همکاری و منافع متقابل برقرار کند. این روند نشان می‌دهد که سیاست آسیایی ترکیه نه تنها شامل چین و ژاپن می‌شود، بلکه به تدریج دامنه آن به سایر بازیگران کلیدی منطقه نیز گسترش یافته و نشان‌دهنده نگاه راهبردی و بلندمدت ترکیه در جهت تثبیت جایگاه اقتصادی و سیاسی خود در آسیاست.

نمودار ۴- تجارت دوجانبه ترکیه و هند در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۳ (میلیارد دلار)

Source: Trade Map, 2023

استراتژی سیاست خارجی و جهان‌بینی هند در دوران پس از جنگ سرد متأثر از پنج متغیر تدوین شده است: ۱- اجماع داخلی در مورد ضرورت بازنگری در ایجاد جامعه سوسیالیستی و حرکت به سمت ساختن یک سرمایه‌داری مدرن؛ ۲- اقتصادی کردن اولویت‌ها در سیاست خارجی؛ ۳- تغییر از رهبری جهان سوم به سمت شناخت پتانسیل‌هایی که می‌تواند هند را به یک قدرت جهانی تبدیل کند؛ ۴- نفی تفکر غرب‌ستیز و ۵- حرکت از آرمان‌گرایی به واقع‌گرایی (Bishku, 2016: 91).

رهبران هند به این جمع‌بندی رسیدند که دهلی دیگر نمی‌تواند خود را به‌عنوان رهبر جنبش عدم تعهد و جهان سوم معرفی کند زیرا این ادبیات دیگر در جهان پساجنگ سرد تولیدکننده منابع قدرت نیست و منسوخ شده است. این امر به هند اجازه داد که به ترکیه تنها از عینک روابط با پاکستان نگاه نکند. شکسته شدن قالب‌های فکری جنگ سرد رهبران هند سبب شد که به ترکیه به صورت مستقل بیندیشند. برای مثال به ظرفیت شرکت‌های ترکیه برای ساختمان‌سازی پی ببرند. با حرکت به سمت غرب و پاک کردن انگاره‌های غرب‌ستیزانه از نظام فکری هندوستان، زمینه‌ها برای تغییر نگاه به ترکیه به‌عنوان عضو ناتو نیز فراهم شد. امروزه هند نه تنها نزدیکی ترکیه به غرب را سرزنش نمی‌کند بلکه آن را فرصتی

می‌داند که می‌تواند از ظرفیت‌های آن برای دسترسی به بازارهای اروپا استفاده کند. ترکیه نیز در چند سال گذشته به دلیل افزایش نقش هند در عرصه رقابت‌های جهانی و به‌خصوص نقش این کشور در رقابت‌های سیستمی میان چین و آمریکا به این کشور علاقه‌مند شده است. در چند سال گذشته رقابت‌های چین و آمریکا تشدید شده است. ایالات متحده چین را مهم‌ترین تهدید علیه موقعیت بین‌المللی خود می‌داند. در اسناد مختلف امنیت ملی آمریکا به تهدید چین اشاره شده است. ایالات متحده در مقابل قدرت رو به تزاید چین در منطقه، به تقویت چین‌هراسی پرداخته است، هدف از این سیاست‌ها بازنمایی چین به‌عنوان یک دولت استعمارگر است. ایالات متحده سعی می‌کند با تقویت این هراس، زمینه را برای انزوای چین در آسیا فراهم کند. در کنار این سیاست، واشنگتن سعی می‌کند بدیل‌هایی برای طرح‌های آسیایی چین معرفی نماید. در این میان منابع قدرت هند از نظر جمعیت، وسعت سرزمین، اقتصاد و تکنولوژی، نزدیک‌ترین رقیب در منطقه به چین است. در نتیجه در سیاست آسیایی ایالات متحده برای مقابله با چین، هند نقش اساسی ایفا می‌کند. ارائه راهبرد ایندوپاسیفیک ارائه راه‌های بدیل در برابر پروژه جاده ابریشم با محوریت هند و عربستان نمونه دیگری از افزایش جایگاه استراتژیک هند در سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا است.

ترکیه نیز با درک اهمیت نقش جدید هند تلاش کرده به آن نزدیک شود و به دلیل ملاحظات پاکستان، خود را از هند محروم نسازد. هند اولین مقصدی بود که اردوغان پس از کودتای ۲۰۱۶ برای سفر خارجی انتخاب کرد. او در این سفر گفت دلیلی ندارد که پس از هر سفر به هندوستان، در پاکستان نیز توقف کند.

این‌ها شواهدی هستند که نشان می‌دهند ترکیه اهمیت هند را درک کرده اما همچنان تلاش می‌کند بدون قربانی کردن هیچ‌کدام از طرفین به نفع دیگری، یک رابطه مبتنی بر توازن با هند و پاکستان برقرار کند. افزایش اهمیت دهلی در پرتو سیاست ایندوپاسیفیک از جهت دیگری هم بر روابط دو طرف اثر می‌گذارد. هند با وجود اینکه از خیزش چین احساس هراس می‌کند اما نمی‌خواهد درگیر رقابت‌های هزینه‌زا میان قطب‌های قدرت شود. در نتیجه به صورت هم‌زمان روابط خود را با غرب و شرق ادامه می‌دهد. ترکیه نیز همین الگو را در سیاست خود دنبال می‌کند. اردوغان با حفظ روابط با غرب سعی می‌کند شرکای خود را

متنوع سازد و با شرق هم تعامل کند. تلاش دو کشور برای کسب استقلال استراتژیک و فرا رفتن از اتحادهای سنتی و متنوع کردن شرکا سبب شده تا آنها بتوانند تحلیل درستی از چرخش‌های یکدیگر در سیاست خارجی داشته باشند و دچار سوء ادراک نشوند. همین ادراک است که سبب شده همکاری ترکیه با چین و پاکستان به عنوان رقبای هند، مانع از همکاری ترکیه و هند در حوزه اقتصادی و مبارزه با تروریسم نشود: ترکیه اردوغان با وجود بهره‌گیری گسترده از گفتمان اسلام‌گرایانه در سیاست داخلی و خارجی خود، به‌طور پیوسته در پی گسترش و تعمیق روابط اقتصادی - و حتی امنیتی - با هند بوده است. دلیل این تمایل روشن است: هند همچون سایر قدرت‌های آسیایی می‌تواند به دو نیاز اساسی ترکیه پاسخ دهد؛ نخست، فراهم آوردن بازارهایی متنوع‌تر برای صادرات و تجارت و دوم، تأمین بخشی از نیازهای فناورانه و تکنولوژیک ترکیه که برای ارتقای جایگاه آنکارا در اقتصاد جهانی و صنعت دفاعی حیاتی است. در سوی دیگر، تحولات جهانی در حوزه امنیت - از تضعیف نظام‌های امنیتی سنتی گرفته تا افزایش تهدیدات فرامرزی و ظهور قدرت‌های غیرغربی - کشورهایی مانند ترکیه و هند را وادار کرده است نقش فعال‌تری در تأمین امنیت منطقه‌ای و جهانی ایفا کنند. این ضرورت‌های جدید، زمینه‌ای فراهم کرده تا دو کشور نه تنها در حوزه اقتصادی، بلکه در مسائل امنیتی نیز به یکدیگر نزدیک شوند. در نتیجه، تعاملات امنیتی و اقتصادی میان ترکیه و هند را نمی‌توان از یکدیگر تفکیک کرد؛ این دو بعد، به‌صورت هم‌افزا و مکمل در سیاست خارجی دو کشور عمل می‌کنند. ترکیه در چارچوب رویکرد چندجانبه‌گرایی خود، همکاری با هند را به‌مثابه راهی برای کاهش وابستگی به غرب، تقویت موقعیت در ساختارهای نوظهور بین‌المللی و دستیابی به نوعی خودمختاری استراتژیک می‌نگرد. از سوی دیگر هند نیز با درک نقش ترکیه به‌عنوان بازیگری مهم در خاورمیانه و اتصال‌دهنده شرق و غرب، این همکاری را فرصتی برای افزایش نفوذ منطقه‌ای و جهانی خود می‌داند. به این ترتیب، رابطه هند و ترکیه در حال حرکت به‌سوی الگویی از مشارکت متوازن و چندلایه است که در آن منافع اقتصادی و امنیتی در راستای یکدیگر قرار گرفته‌اند.

ت- ترکیه و جنوب شرق آسیا

اگرچه چرخش به سوی آسیا، سیاست خارجی ترکیه را بر گسترش و تقویت تعاملات با کنشگران اصلی و قدرتمند منطقه نظیر چین متمرکز کرده است، اما دیگر کنشگران پیرامونی نیز از دایره توجه دولت ترکیه خارج نیستند. منطقه جنوب شرق آسیا از جمله این مناطق پیرامونی است. در چشم‌انداز تاریخی، کنشگران این منطقه در قیاس با چین و ژاپن از جذابیت‌ها و مزیت‌های نسبی قابل توجهی برخوردار نبوده‌اند. آن‌ها روند شگفت‌انگیز رشد و صنعتی‌شدن نظیر آنچه در چین و ژاپن رخ داد را تجربه نکرده‌اند. نام آن‌ها حتی در میان بیرهای شرق آسیا نیز به چشم نمی‌خورد. آن‌ها برای ترکیه بیش از آنکه به مثابه قطب‌های نوظهوری از فناوری و صنعت باشند، یادآور بخشی از خاطرات نوستالژیک امپراطوری عثمانی و تاریخ اسلامی- ترکی هستند. مهم‌ترین عامل پیوند جوامع ساکن در جنوب شرقی آسیا با جغرافیای سابق عثمانی که امروزه خاورمیانه نامیده می‌شود، فعالیت‌های تجاری بوده است. راه ابریشم باستانی زمینه برقراری این فعالیت‌های تجاری را فراهم آورده بود. علاوه بر این، روابط سیاسی، دیپلماتیک و نظامی بین امپراتوری عثمانی و برخی از سلاطین مسلمان در جنوب شرقی آسیا از آغاز قرن شانزدهم برقرار شده است (Göksoy & Kadi, 2023: 21-22).

با پایان جنگ سرد نه تنها از اهمیت تاریخی- فرهنگی این منطقه کم نشد، بلکه بر اهمیت اقتصادی و تجاری آن در سیاست‌گذاری خارجی دولت ترکیه نیز افزوده شد. در واقع منطقه جنوب شرقی آسیا به عنوان یک منطقه رو به رشد در دنیای پس از جنگ سرد تعریف شده است. توسعه اقتصادی و فرصت‌های منطقه باعث شده که سیاست‌گذاران خارجی ترکیه ابتکارهای جدیدی را در قبال این کشورها و سازمان‌های منطقه‌ای آن دنبال کنند. اندونزی، مالزی و آ.سه. آن در صدر دستور کارهای وزارت خارجه ترکیه در راستای این سیاست‌های جدید قرار گرفتند. ترکیه از دهه ۲۰۰۰ به شکلی جدی تلاش‌های خود را برای فعال‌سازی کانال‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی با این کشورها آغاز کرد. آنکارا در اوایل دهه ۲۰۰۰ راهبردی را برای تعامل با کشورهای جنوب شرق آسیا از طریق توافقنامه‌های تجاری، سرمایه‌گذاری و مسیر دیپلماتیک با افتتاح سفارتخانه‌ها و مؤسسات تحت حمایت دولت در

سراسر منطقه آغاز کرد. ترکیه در سال ۲۰۱۹ ابتکار «آسیای نو» را به عنوان تعهدی برای ایجاد روابط نزدیک تر با کشورهای عضو انجمن کشورهای جنوب شرق آسیا (آ.سه.آن) اعلام کرد. دامنه این طرح شامل همکاری در زمینه های آموزشی، دفاعی، تجارت، فناوری، فرهنگ و سیاست است (Roy-Mukherjee & Udeogu, 2023: 89).

هدف ترکیه در این منطقه استفاده از قربت های فرهنگی - مذهبی برای بهره برداری حداکثری از ظرفیت های رو به رشد نظیر بازارهای مصرفی در این کشورها بوده است. با این حال سرمایه گذاری های ترکیه در این منطقه از نوعی ناترازی و بی ثباتی رنج می برد. بنا بر گزارش ها به نظر می رسد حجم تجارت ترکیه - آ.سه.آن در سال ۲۰۱۷ به اوج خود رسیده و سپس به شدت کاهش یافته است. علاوه بر این، هیچ کشوری در آسیای جنوب شرقی در میان ۱۵ شریک تجاری برتر ترکیه قرار ندارد. همچنین سرمایه گذاری ترکیه در آ.سه.آن از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۹ رشد منفی ۳۸ درصدی را تجربه کرد و از ۴۵ میلیون دلار به ۲۸ میلیون دلار کاهش یافته است (Colakoğlu, 2021).

علی رغم این بی ثباتی ها، تجارت در سطوح دفاعی و نظامی بخش اعظم تعاملات ترکیه و این کشورها را شکل می دهد. به نظر می رسد مالزی، اندونزی، تایلند و فیلیپین به محصولات صنایع دفاعی ترکیه از جمله وسایل نقلیه زرهی، هواپیماهای بدون سرنشین، هلیکوپترهای تهاجمی، تانک ها و ناوچه ها علاقه مند هستند. در این زمینه، اندونزی به دلیل ظرفیت صادرات گسترده و پتانسیل بالای پروژه های مشترک در میان کشورهای جنوب شرقی آسیا، عامل مهمی در صنعت دفاعی ترکیه است. به عنوان مثال صادرات صنایع دفاعی ترکیه به اندونزی در ۱۰ ماه نخست سال ۲۰۱۹، رقم ۳۷۷ هزار دلار بوده که در مدت مشابه سال ۲۰۲۰ به ۱/۲۷ میلیون دلار افزایش یافته است. همچنین سهم صادرات صنایع دفاعی ترکیه به مالزی که در سه ماهه اول سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۱ میلیون و ۹۴۵ هزار دلار بوده است، با رشد ۳۴.۷ درصدی در سه ماهه مشابه سال ۲۰۲۲، رقم ۲ میلیون و ۲۵۶ هزار و ۵۱۰ دلار را به ثبت رسانده است (Dogan, 2022: 11-12).

به نظر می‌رسد در سالیان اخیر حجم گسترده همکاری‌ها میان آنکارا و اعضای آ.سه.آن بیش از آنکه در سطوح سیاسی و اقتصادی صورت پذیرد، در سطوح نظامی و دفاعی امنیتی شکل گرفته است. این تعاملات محدود به صادرات تسلیحات نظامی نبوده بلکه شامل همکاری‌های مشترک در زمینه‌های مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی نیز می‌شود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد که سیاست آسیایی ترکیه در دوره اردوغان بر دو منطق مکمل اقتصاد و امنیت استوار است. در کوتاه‌مدت، انگیزه‌های اقتصادی از جمله دسترسی به بازارهای آسیایی، جذب سرمایه‌گذاری و کاهش وابستگی به اروپا و آمریکا، محرک اصلی چرخش به سوی آسیا بوده‌اند. این عوامل کوتاه‌مدت نشان می‌دهند که ترکیه در این دوره تلاش کرده است ضمن تقویت جایگاه اقتصادی خود در آسیا، استقلال بیشتری از نهادهای غربی و قدرت‌های سنتی جهانی کسب کند. با این حال در بلندمدت، ملاحظات امنیتی و راهبردی مانند کاهش وابستگی به ناتو، ایفای نقش امنیت‌ساز در منطقه و تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی ترکیه اهمیت بیشتری یافته‌اند. این تغییر تمرکز از اقتصاد به امنیت، نشان‌دهنده نگاه راهبردی ترکیه به نقش خود در آسیا و تلاش برای افزایش نفوذ و تأثیرگذاری در مسائل منطقه‌ای است. بنابراین، یافته‌ها تأکید می‌کنند که سیاست آسیایی ترکیه نه صرفاً اقتصادی است و نه تنها امنیتی، بلکه اقتصاد و امنیت در تعامل مستمر و به صورت مکمل یکدیگر عمل می‌کنند و نمی‌توان هیچ‌یک از این ابعاد را به تنهایی تحلیل کرد.

نوآوری اصلی این مطالعه در تحلیل همزمان هر دو بعد و بررسی رابطه پویا میان آن‌ها است که امکان درک دقیق‌تر از منطق تصمیم‌گیری ترکیه و تغییرات راهبردی آن در طول زمان را فراهم می‌آورد. چنین رویکردی در مقایسه با پژوهش‌های پیشین که تنها به جنبه اقتصادی یا امنیتی سیاست آسیایی ترکیه پرداخته‌اند، عمق و گستره بیشتری به تحلیل‌ها می‌بخشد و نشان می‌دهد که بررسی جداگانه هر یک از این ابعاد نمی‌تواند تصویر کامل و واقعی سیاست آسیایی ترکیه را ارائه دهد.

با وجود این، پژوهش محدودیت‌هایی دارد که باید مورد توجه قرار گیرند. نخست آنکه داده‌ها عمدتاً بر اسناد رسمی و مواضع رهبران مبتنی هستند و دیدگاه‌های میدانی یا افکار

عمومی به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته‌اند؛ این امر ممکن است موجب ارائه تصویری ناقص یا جزئی از واقعیت سیاست‌های آسیایی ترکیه شود و تحلیل نهایی را تا حدی محدود کند. دوم، مطالعه تنها روابط ترکیه با سه قدرت اصلی آسیایی یعنی چین، هند و ژاپن را تحلیل کرده است و تعاملات آن با سایر کشورهای آسیایی به‌ویژه کشورهای که نقش اقتصادی یا ژئوپلیتیکی مهمی دارند، بررسی نشده است. پرداختن به این حوزه‌ها در پژوهش‌های آینده می‌تواند دیدگاه جامع‌تر و واقع‌گرایانه‌تری از سیاست آسیایی ترکیه ارائه دهد و چارچوبی مستحکم برای تحلیل راهبردهای منطقه‌ای آن فراهم سازد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Arash Moradi

<https://orcid.org/0009-0008-7526-2263>

Fariborz Arghavani

<https://orcid.org/0000-0002-6180-7751>

Pirsalami

منابع

- اشتونکل، اولیور، (۱۳۹۹)، جهان پس‌اگرایی: چگونه قدرت‌های نوظهور در حال بازسازی نظم جهانی هستند، ترجمه عصمت دری‌کوند، تهران: وزارت امور خارجه.

References

- Atli, Altay, (2021), "Turkey's Relations with China and its Repercussions on Transatlantic Relations: The Turkish Perspective", in: *Turkey and Transatlantic Relations*, Edited by Sasha Toperich and Aylin Ünver Noi, Washington: Brookings Institution Press.
- Bishku, Michael, (2016), "Turkey and India: From Distant Acquaintances to Partners in World Politics and Trade", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. 40, No. 1.

- ÇAVUŞ, Ümmügülsüm, (2020), Asya: Türkiye - Çin İlişkileri, (accessed: 2/2/2026) at: [https:// tasam.org/tr-TR/ Icerik/ 66926/ asya_ turkiye _ _cin_ iliskileri](https://tasam.org/tr-TR/Icerik/66926/asya_turkiye_-_cin_iliskileri).
- Colakoğlu, Selçuk, (2021), Turkey's Engagement with Southeast Asia, Middle East Institute, (accessed: 2/2/2026) at: [https:// mei. edu/ publication/ turkeys- engagement-southeast-asia](https://mei.edu/publication/turkeys-engagement-southeast-asia).
- Dogan, Diren, (2022), Asia anew Initiative of Turkey and Impacts on Defense Industry, Seta Analysis, (Accessed: 2/2/2026) at: [https:// media. setav. org/ en/file/2022/05/asia-anew-initiative-of-turkey-and-impacts-on-defense- industry.pdf](https://media.setav.org/en/file/2022/05/asia-anew-initiative-of-turkey-and-impacts-on-defense-industry.pdf).
- Duerkop, Colin, (2020), "Turkey and China: Contemporary Political, Economic and Strategic Relations", *East Asian Policy*, Vol. 12, No. 2.
- Dursun-Ozkanca, Oya, (2013), French Public Opinion on the European Union's Eastern Enlargement and Public-elite Relations, *French Politics*, Vol. 11, No. 3.
- Düz, Sibel, (2020), "The Ascension of Turkey as a Drone Power | History, Strategy, and Geopolitical Implications", *Foundation for Political, Economic and Social Research*, No. 65.
- Esenbel, Selçuk, (2023), "Japan as a Pivot for Turkey? The Japanese Perspective on the Making of a New World Order, Transcontinental Maritime Alliances, the Ukraine Crisis, and the End of Multipolarity", *Global Perspectives*, Vol. 4, No. 1.
- Eksi, Muharrem, (2010), "Türkiye'Nin Asya Politikası", 5th International Turkish-Asian Congress.
- Göksoy, İsmail. H & Kad, İsmail. H, (Eds.) (2023), *Studies on the Relations between the Ottoman Empire and Southeast Asia*, Ankara: YTB Publications
- Haugom, Lars, (2019), "Turkish Foreign Policy Under Erdogan: A Change in International Orientation?", *Comparative Strategy*, Vol. 38, No. 3.
- Hisarlıoğlu, Fulya & Erdoğan, Birsen, (2022), *Critical Readings of Turkey's Foreign Policy*, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Mehta, Ketan, (2019), "Turkey's India Outreach: Possibilities and Challenges", *ORF Issue Brief*, No. 276, Observer Research Foundation (ORF).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan, (2022), "Evaluation of Japan's ODA to Turkey, Third Party Evaluation Report, Foundation for Advanced Studies on

International Development”, (accessed: 2/2/2026) at: [https:// www. mofa. go. jp/ policy/ oda/ evaluation/ FY2022/ pdfs/ turkey.pdf](https://www.mofa.go.jp/policy/oda/evaluation/FY2022/pdfs/turkey.pdf).

- Nakamura, Satoru & Wright, Steven, (2023), *Japan and the Middle East: Foreign Policies and Interdependence*, London: Palgrave Macmillan.
- Öniş, Z & Yalikum, M., (2021), “Emerging Partnership in a Post-Western World? The Political Economy of China-Turkey Relations, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 21, No. 4.
- Özkan, Duygu, (2013), “The Shifting Influence of the United States on European Union - Turkey Relations: A Neoclassical Realist Approach”, Master of Science, Middle East Technical University,(accessed: 2/2/2026) at: [https:// open. metu. edu. tr/ handle/ 11511/22472](https://open.metu.edu.tr/handle/11511/22472).
- Pehlivan Türk, Bahadır, (2011), “Turkish-Japanese Relations: Turning Romanticism Into Rationality”, *Canada’s Journal of Global Policy Analysis*, Vol. 67, No. 1.
- Pehlivan Türk, Bahadır, (2016), “Turkey-Japan: Dialogue on Global Affairs”, *Perceptions*, Vol. 21, No. 1.
- Reiners, Wulf & Turhan, Ebru, (2020), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies*, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Rose, G., (1998), Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics*, Vol. 51, No. 1.
- Şahin, Mehmet, (2019), Systemic Change and Elite Transition: A Neoclassical Realist Appraisal to the Political and Economic Transformation in Russia and China Since the 1970s, Department of International Relations, Middle East Technical University.
- Shingo Yamagami, (2016), “Reflections on Japan As a Global Player and Relations with Turkey”, *Meeting Evaluation*, No. 3, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*.
- Sönmez, Kuşku & Üstün, Çiğdem, (2021), *Turkey’s Changing Transatlantic Relations*, London: Lexington Books.
- Temiz, Kadir, (2017), *Türkiye-Çin İlişkileri*, Siyaset, Ekonomide Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı: 196.

- Trade Map, (2023), "Bilateral Trade between Türkiye and India", observed at: 2024/06/10, available at: [https:// www. trademap. org/ Bilateral_ TS.aspx? nvpm](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm).
- Trade Map, (2023), "Bilateral Trade between Türkiye and China", observed at: 2024/06/10, available at: [https:// www. trademap. org/ Bilateral_ TS. Aspx ?nvpm](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.Aspx?nvpm).
- Trade Map, (2023), "Bilateral Trade between Türkiye and Japan", observed at: 2024/06/10, available at: [https:// www. trademap. org/ Bilateral_ TS.aspx? nvpm](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm).
- Tziarras, Zenonas, (2023), "Deciphering Erdogan's Foreign Policy after Turkey's 2023 Elections", available at: [https://www.e-ir.info/ 2023/12/07/ deciphering-erdogans-foreign-policy-after-turkeys-2023-elections](https://www.e-ir.info/2023/12/07/deciphering-erdogans-foreign-policy-after-turkeys-2023-elections).
- Roy-Mukherjee, Shampa & Udeogu, Ejike, (2023), "Re-evaluating Turkey's Global Relationships and Its Shift Toward the South-East Asian Region", *Journal of Global Faultlines*, Vol. 10, No. 1.
- Visual Capitalist, (2022), "All of the World's Exports by Country, in One Chart", observed at: 2023/10/08, available at: [https:// www. visualcapitalist. com/ cp/ worlds- exports- by- country-onechart/ #:~: text=China](https://www.visualcapitalist.com/cp/worlds-exports-by-country-onechart/#:~:text=China).
- Visual Capitalist, (2022), "Ranked: Top Countries for Foreign Direct Investment Flows", observed at: 2023/10/08, available at: [https:// www. visualcapitalist. com/cp/top-countries-foreign-direct-investment-flows](https://www.visualcapitalist.com/cp/top-countries-foreign-direct-investment-flows).

In Persian

- Steinkel, Oliver, (2019), *The Post-Western World: How Emerging Powers Are Reshaping the Global Order*, Translated by Esmat Derykund, Tehran: Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]

استناد به این مقاله: مرادی، آرش و ارغوانی پیرسلامی، فریزر، (۱۴۰۵)، «آسیاگرایی در سیاست خارجی ترکیه در دوره اردوغان: موازنه امنیتی یا دیپلماسی اقتصادی؟»، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، دوره ۲۸، شماره ۵۶، ۱۹۹-۲۴۰.
Doi: 10.22054/QPSS.2025.83814.3546

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License